

Η ΕΠΑΥΛΙΣ ΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ

ὑπὸ GASTON BOISSIER

Μετάφρασις Σ. Κ. Σ. *

Εἶναι ἀδύνατον οἱ ἀναγνώσται τοῦ Ὁρατίου νὰ μὴ ἔχωσιν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσωσι τὴν ἐπαυλιν ἐκείνην, ἐν ᾗ ὁ ποιητὴς ὑπῆρξε τόσον εὐδαίμων. Ἀλλὰ δυνάμεθα τάχα νὰ μάθωμεν ποῦ ἀκριβοῶς ἔκειτο; Βεβαίως εὐκόλῳ δὲν εἶναι νὰ ἀνευρεθῶσι τώρα τὰ ἐρείπια αὐτῆς καὶ οἱ λίθοι, οὓς οἱ αἰῶνες οἱ μακροὶ θὰ ἔχωσι διασκορπίσει, ἀλλ' ἡ τερπνὴ τοποθεσίᾳ, ἣν τοσάκις περιέγραψε, τὰ ὕληλά ὄρη, αὐτὰ ἐπὶ τὰ ἀπεμακρυνον ἀπὸ τῶν αἰγῶν τοῦ τὸ κῶμα τὸ θερμόν, ἢ ἡ πηγὴ παρ' ἣν ἀνεπαύετο κατὰ τὰς θερμότητας τῆς ἡμέρας ὥρας, τὰ δάση, οἱ ῥόκαες, αἱ κοιλάδες, ἡ ὅλη τέλος ἐκείνη φύσις, ἣν κατὰ τὸ μακρότατον καὶ κάλλιστον τοῦ βίου του μέρος εἶχεν ἐνώπιόν του ὁ ποιητὴς, ταῦτα πάντα δὲν ἔχ' ἦτο ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῶσι. Καὶ τῷ ὄντι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐγένετο πρωτόπαιχ' νὰ εὑρεθῇ τὸ μέρος, ὅπου ἦτο τὸ πάλαι ἡ ἐπαυλις τοῦ Ὁρατίου, εὐτυχῶς δὲ τὸ ζήτημα λίαν ἐγκαίρως φαίνεται ὅτι ἐλύθη. Ἦδη περὶ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, τινὲς τῶν τότε λογίων ἐπιχειρήσαντες πρὸς τοῦτο ἐρευνᾶς, ὑπόπτευσαν μὲν τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἐπαυλις, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βέβαιαι, ἐφ' ὧν ἐστήριζον τὰς ἐργασίας των δὲν ἦσαν πολὺ ἀκριβεῖς, δὲν κατόρθωσαν νὰ πείσωσι τοὺς πάντας περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς ἃ εἶχον φθάσει. Ἀλλῶς δὲ ἦσαν καὶ πολλοί, οἵτινες δὲν ᾔθελον νὰ πεισθῶσι εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἀλλοτρίων ἐρευνῶν. Ὅθεν ἐν πάσῃ τῇ Σαβίνῃ γωνίᾳ εὐρίσκοντο λόγοι, οἵτινες μετ' ἀπιστεύτου πείσματος ἐπέμενον διεκδικοῦντες ἕκαστος ὑπὲρ τοῦ χωρίου τοῦ τὴν τιμὴν, τοῦ ὅτι ἄλλοτε εἶχε δῆθεν φιλοξενήσῃ ποτὲ τὸν Ὁράτιον. Οὕτω δὲ μετετίθετο, ἡ ἐπαυλις, κατὰ τὰς ἐκαστοτε γνώμας ἀπὸ τῶν Τιβούρων εἰς τὰς Κύριαι καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ρεχτίον ἢ ἀλλαχοῦ τῆς χώρας ἐκείνης ἐτίθετο, πλὴν μόνον ἴσως τοῦ μέρους, ὅπου τῷ ὄντι ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῇ.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Γάλλος ἀεὶβας Carmartin de Chaury κτύπησε νὰ ἐπιτύχῃ μᾶλλον τῶν ἄλλων. Ὁ ἀεὶβας ἦτο ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες κατεΐχοντο ἀπὸ ἀπεράντου ἐνθουσια-

* Τὴν ὡραίαν ταύτην διατριβὴν περὶ τῆς ἐπαύλεως τοῦ ποιητοῦ Ὁρατίου ἔχει δημοσιεύσει ὁ G. Boissier ἐν τῇ Revue des deux Mondes τῆς 15^{ης} Ἰουνίου 1883 προσθεὶς καὶ τὴν γενικωτέραν ἐπιγραφὴν Ἀρχαιολογικοὶ περίπατοι. Οἱ ἀναγνώσται τοῦ «Παρνασσοῦ» ἐνθυμοῦνται καὶ ἄλλας ὁμοίας διατριβὰς τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐξελληνισθείσας ἐν τοῖς προηγουμένοις τόμοις τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Σ. Κ. Σ.

σμοῦ ὑπὲρ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος. Πορευθὺς δ' εἰς τὴν Ρώμην ἔλατο διατρίψῃ ἐκεῖ ὀλίγους μόνον μῆνας, κατ' ὁρμήν νὰ διαμείνῃ ἐπὶ ὅλον τὸν βίον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀποφατίσας νὰ ἐπιχειρήτῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς περιφήμου ἐπαύλεως διέτρεξε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν μελετῶν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀνγκινώσκων τὰς ἐπιγραφάς, ζητῶν πληροφορίας παρὰ τῶν ἐγγχωρίων καὶ προσπαθῶν καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἀνεύρῃ τίνες τὰς τόποι ἐφ' ἃς ἐφάνοντο μάλιστα συμφωνοῦντες πρὸς τὰς περιγραφάς τοῦ ποιητοῦ. Τὰ ταξιδίαι τοῦ ἐγένοντο λοιπὸν ἐν πᾶσιν ἡσυχίᾳ, οὐδέποτε ἔσπευδεν, οὐδὲν ἀφινεν ἀνεξέτακτον, ὥς τε, ὥς ὁ ἴδιος λέγει, καὶ αὐτὸς ὁ ἵππος τοῦ εἶχε συνειθίσει ἀκέλευστος καὶ οἶονεῖ ἐξ ὁρμεμφύτου νὰ πορεύηται κατ' εὐθείαν πρὸς τὰ μέρη, ὅπου ἦσαν ἀρχαῖα ἐρείπια, ἐνόμιζες δὲ ὅτι κατέπνευεν ἡ κόπωση τοῦ εὐθύς ὥς ἡσθάνετο ὅτι ἐβόδιζεν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους ἀρχαίας ὁδοῦ. Τρεῖς ὀγκῶδεις τόμοι ἐκ πεντακοσίων ἑκαστος σελίδων ἀποτελούμενοι, ὑπῆρξαν τὸ προῖόν τῶν τόσων ταξιδίων καὶ τῶν τόσων ἐρευνῶν τοῦ. Βεβαίως τὸ σύγγραμμά φαίνεται πολὺ μεῖζον ἢ ὅσων τὸ θέμα ἐχρειάζετο, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ Ἀββᾶς δὲν περιορίσθη εἰς μόνον τὸ στενὸν τοῦ θέματος, ἀλλ' εἰς παντοειδεῖς ἐξετάθη παρεκβάσεις. Ἡ ἔκφυλις τοῦ Ὁρατίου ὑπῆρξε κυρίως ἡ ἀφορμὴ μόνον, ἀφορμὴ, ἥτις τῷ ἐδίδε λαβὴν νὰ κάμῃ λόγον περὶ παντὸς πράγματος. Γράφει δὲ ὅπως καὶ ἐταξείδευε, σταματᾷ ἀνὰ πᾶν βῆμα, καθ' ἑκάστην στιγμὴν ἀφίνει τὴν πλατεῖαν ὁδὸν καὶ χώνετ' εἰς τὰς ἀτραπούς. Δὲν χαρίζει τίποτε, διαλευκαίνει ἐν παρόδῳ διάφορα παρεμπύπτοντα σκοτεινὰ ζητημᾶτα γεωγραφικὰ ἢ ἱστορικὰ, ἀντιγράφει ἐπιγραφάς, ἀνευρίσκει πόλεις ἀπὸ αἰώνων ἀπολεσθείσας, καθορίζει τὰς διευθύνσεις ἀρχαίων ὁδῶν καὶ τὰ παρόμοια. Εἶναι δ' ἄλλως γνωστὸν ὅτι οὕτω περίπου εἰργάζοντο πάντες σχεδὸν οἱ λόγιοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐργάζεσθαι πρὸς ὀλίγον ἀπέβλινεν εἰς τὸν Chaury λίαν ἐπιζήμιος. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἐκεῖνος ἔχανε καθ' ὁδὸν τὸν καιρὸν τοῦ, ἄλλος λόγιος, ὁ ἐκ Ῥώμης de Sanctis ἀκούσας νὰ γίνηται λόγος περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Chaury, ἤρχισε νὰ βαβίζει καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ ἔχνη τοῦ καὶ προφθάσας ἐδημοσίευσεν μικρὰν περὶ τοῦ ζητήματος πραγματείαν, ἥτις ἔτυχεν καλῆς ὑποδοχῆς. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐλύπησεν κατὰ καρδίαν τὸν ἐλλόγιμον Ἀββᾶν, ὅστις καὶ δημοσίᾳ ἐξέφρασε τὰ παράποντά του. Εὐτυχῶς οἱ τρεῖς τόμοι, οὓς ἐξέδωκε μετ' οὐ πολὺ ἔπεισαν πάντας νὰ τὸν δικαιοῦσιν, τῶρα δὲ οὐδεὶς τῷ ἀρνεῖται τὴν δόξαν, δι' ἣν τόνον ὑπερηφανεύετο, τοῦ ὅτι ἀνεῦρε τὴν ἔκφυλιν τοῦ Ὁρατίου.

Ἐκθέτομεν ἐν ὀλίγοις τὸν τρόπον, δι' οὗ ἀποδεικνύει καὶ εἰς τοὺς μάλιστα ἀπίστους ὅτι τῷ ὄντι εἶχεν ἐπιτύχει εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν. Καὶ πρῶτον μὲν θέτει ὡς βῆσιν τὸ ὅτι μίαν μόνην εἶχεν ἔκφυλιν ὁ Ὁράτιος, διότι ὁ ἴδιος λέγει ὅτι ἦτο *satis beatus unicis Sabinis*. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ ὅτι πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γενομέναι περιγραφαὶ εἰς τὴν μόνην ἐκείνην

ἔπαυλιν ἀναφέρονται καὶ πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ συμφωνῶσιν. Ὅθεν πο-
ρεύεται ὁ Chaury εἰς πάντα τὰ μέρη, ἐνθα εἶχεν ὑποτεθῆ ὅτι ἔκειτό ποτε
ἡ ἔπαυλις καὶ ἄνευ πολλοῦ κόπου ἀποδεικνύει ὅτι οὐδεμία τῶν θέσεων
ἐκείνων ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ.
Μόνον πρὸς ἀνατολὰς τῶν Τιβούρων καὶ εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Βικοβάρου
δύναται νὰ τεθῇ ἡ κτοικία τοῦ Ὁρατίου, διότι μόνον εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος
δύναται ἐξ ὁλοκλήρου νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ ποιητικαὶ περιγραφαί. Πειθό-
μεθα δὲ περὶ τοῦ πράγματος ἐντελῶς καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀκόμη σπουδαιο-
τάτου τεκμηρίου, ὅτι δηλαδὴ τὰ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα νεώτερα ὀνόματα
ὑπενθυμίζουσι κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸν τὰ ἀρχαῖα, οὐδὲν ἄλλο ὄντα ἢ
μόνον παρὰφθορὰ ἐκείνων. Ἡξεύρομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ὅτι ἡ πλη-
σιεστάτη πρὸς τὸν οἶκόν του πόλις καὶ σημαντικωτάτη, ὅπου οἱ ἐπιστά-
ται αὐτοῦ ἐπορεύοντο κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐτελεῖτο ἀγορά, ὠνομά-
ζετο Βαρία. Ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος παλαιὸς γεωγραφικὸς πλῖνξ τοῦ Πευτιγ-
γέρου ἀναφέρει ὡςχύτως τὴν Βαρίαν καὶ τὴν θέτει εἰς ὀκτὼ μιλίων ἀπό-
στησιν ἀπὸ τῶν Τιβούρων, ἀκριβῶς δ' ὀκτὼ μίλλια μακρὰν τοῦ σημερινοῦ
Τίβολι, τῶν ἀρχαίων δηλαδὴ Τιβούρων, εὐρίσκομεν τὰ νῦν τὸ Βικοβάρου,
ὅπερ ὄνομα προφανῶς εἶναι παρὰφθορὰ τοῦ Vicus Varia. Κάτω τοῦ Βικο-
βάρου ῥεεὶ μικρὸς ῥίαξ, ὃν ὀνομάζουσι Licenza καὶ τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα
οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ Digentia τοῦ Ὁρατίου. Λέγει δὲ ὁ ποιητὴς περὶ τῆς
Διγεντίας, arivus quem Mandela bibit· ὅχι μόνον δὲ ἡ Mandela οὐδὲν
δύναται νὰ εἶναι ἢ ἡ σημερινὴ Bardela, ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφὴ παλαιὰ ἐκεῖ
ἀνευρεθεῖσα οὐδεμίαν ἀφίνει περὶ τοῦ πράγματος ἀμφιβολίαν. Τέλος ὁ
Λουκρήτιλις, τὸ ὄρος, ὅπερ παρῆχε σκιὰν εἰς τοῦ ποιητοῦ τὸν οἶκον, εἶ-
ναι τὸ σημερινὸν Corgnaletto, τοῦτο δὲ τὸ Corgnaletto ὀνομάζεται εἰς τὰ
μεσαιωνικὰ διπλώματα Mons Lucretii. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπο-
θέσωμεν ὅτι τυχαίως συνεσπρεῦθήσαν εἰς ἓνα τόπον παρὰφθαρμένα πάντα
τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀναφερόμενα, οὔτε τυχαίως
συνέβη τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Σαβίνης νὰ ἀνταποκρίνηται τόσον ἀκριβῶς εἰς
τὰς περιγραφάς, ὥς ὁ Ὁράτιος ἐφιλοτέχνησεν. Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι
τοῦ Ὁρατίου ἡ ἔπαυλις ἔκειτο ἐν τῇ πεδιάδι, ἣν ἀρδεύει ἡ Λιτσέντζα,
ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Κορνιχλέτου, οὐ μακρὰν τοῦ Βικοβάρου καὶ τῆς Βαρ-
δέλας. Ἐκεῖ ὅς πορεύονται οἱ λάτρεις τοῦ Ὁρατίου — ὁ Θεὸς δ' ἡξεύρει
πόσοι ἀκόμη εἶναι! — ἔσταν θέλωσι νὰ κάμωσιν εὐσεβῆ ἀποδημίαν.

Α'

Ἀλλὰ πρὶν ἢ τοὺς ὀδηγήσωμεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὥς ὑπενθυμίσωμεν
πρῶτον διὰ βραχείων, κατὰ τίναν τρόπον ἔγεινεν ἰδιοκτητῆς τῆς ἐπαύλεως
ὁ ποιητὴς· εἶναι ἡ ἀφήγησις αὕτη ἐν ἐκ τῶν ἐνδιαφερόντων κεφαλαίων
τῆς βιογραφίας του.

Οὐδείς ἀγνοεῖ ὅτι ἄφ' οὗ ὁ Ὀράτιος ἐπολέμησεν ἐν Φιλίπποις ὡς χιλιάρχος εἰς τὰς τάξεις τοῦ δημοκρατικοῦ στρατεύματος, ἐπανήλθεν ἔπειτα εἰς τὴν Ῥώμην, ἧς αἱ πύλαι τῷ ἠνοίχθησαν διὰ τῆς ἀμνηστίας. Ἡ ἐπάνοδος αὕτη πρέπει νὰ ὑπῆρξε πολὺ λυπηρὰ εἰς τὸν ποιητὴν· εἶχε χάσει τὸν πατέρα του, ὃν ἠγάπη περιπαθῶς καὶ εἶχεν ἀποστερηθῇ τῶν κτημάτων του. Αἱ μεγάλα ἐλπίδες, ὧν εἶχεν ἐμφορηθῇ ἰδὼν αἴρνης ἐκυτὸν ἐν ἡλικίᾳ εἰκοτὶν ἐτῶν διικρινόμενον ὑπὸ τοῦ Βρούτου καὶ ἀναδεικνύμενον χιλιάρχον λεγεῶνος, εἶχον ἀποτόμως διατρεδασθῇ· τῷ εἶχον κόψει, ὡς ἔλεγε, τὰ πτερὰ. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν φιλοδόξων ὁνείρων του κατέπιπτεν ἐν τῷ μέσῳ παντοίων δυσχερειῶν καὶ ὁ πρῶτον χιλιάρχος ἠναγκάσθη νὰ γείνη ταμιακὸς γραφεύς. Ἡ πενία τότε εἰσῆγγεν αὐτὸν εἰς τὴν ποίησιν, τὰ δὲ ποιήματά του ἔτυχον ὑποδοχῆς ἀρίστης. Ἵνα δὲ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ ἤρχισε νὰ σατυρογραφῇ κακολογῶν τοὺς ἰσχυροὺς ἐν χρόνοις, καθ' οὓς οὐδείς ἐτόλμα ἐλευθέρως νὰ ὀμιλῇ. Ὁ Μαικήνας, ἄνθρωπος περίεργος, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ τὸν τολμηρὸν ποιητὴν καὶ παρεκάλεσε τὸν Βάριον καὶ τὸν Βεργίλιον νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὸ νὰ σχετισθῇ πρὸς αὐτόν. — Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι εἰς πάντας γνωστὰ καὶ περὶ τὸν νομίζω νὰ ἐπιμείνω πλεονέτερον.

Ὁ Μαικήνας ἦτο τότε ἐκ τῶν σημαντικωτάτων τῆς Ῥώμης ἀνδρῶν, ἦτο δὲ τῷ Αὐγούστῳ ἴσα προσφιλὴς πρὸς τὸν Ἀγρίππαν, ἀλλὰ πολὺ διάφορος ἦτο ἐκαστέρου τῶν δύο τούτων εὐνοουμένων ὁ χαρακτήρ. Ἐν ᾧ ὁ Ἀγρίππας, στρατιώτης ὢν ὑπὸ τῆς τύχης βοηθηθεὶς καὶ ἐκ ταπεινοῦ γένους, ἠρέσκετο νὰ περιβάλληται διὰ τῶν ὑψίστων τῆς πολιτείας ἀξιωματιῶν, ὁ Μαικήνας τῶναντίον, ἀνήκων εἰς εὐγενέστατον τῆς Τυρρηνίας γένος, ἐπρότιμα νὰ ἰδιωτεύῃ, δις μόνον καθ' ὅλον τὸν βίον δεχθεὶς δημόσιον ὑπουργημα, τῷ 717 ἄ. Ρ., ὅτε ὁ ἐν Σικελίᾳ πρὸς τὸν Σέξτον Πομπήϊον πόλεμος παρεῖχε πρᾶγμα καὶ τῷ 723, ὅτε ὁ Ὀκτάβιος εἶχεν ἐπιχειρήσει τὸν πρὸς τὸν Ἀντώνιον πόλεμον. Καὶ κατὰ τὰς δύο δ' ἐκείνας περιστάσεις εἶχε προσλάβει τίτλον νέον, ὅστις τὸν ἄφινεν οὕτως εἰπεῖν ἔξω τῆς κανονικῆς τῶν ἐν τέλει ἱεραρχίας.¹ Καὶ εἰς τὴν σύγκλητον δὲ βουλὴν οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ καταγραφῇ, ἀλλ' ἐκουσίως ἐτήρησε μέχρι τέλους τὴν θέσιν του ἐν τῇ τάξει τῶν ἱππέων. Ἡ τόση μετριοφροσύνη, ἥτις καὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦτο τόσον σπάνία ὅσον καὶ τῶρα, εἶναι τῷ ὄντι δύσκολον νὰ νοηθῇ, οἱ δὲ σύγχρονοι τοῦ Μαικήνα ἄν καὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτῷ ἀφειδῶς ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια δὲν ἐφρόντισαν καὶ νὰ δικσώσωσιν εἰς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους τοὺς λόγους τῆς τόσης του μετριοφροσύνης.

1 Νομίζεται συνήθως ὅτι ὁ Μαικήνας εἶχε τότε κατασταθῇ praefectus urbi, ἀλλ' ὁ Οὐληρόνιος τοῦ Βεργιλίου σχολιαστῆς καλεῖ αὐτὸν παίφεκτον τοῦ πραίτωρίου, τοῦτον δὲ τῷ ὄντι τὸν τίτλον ἔλαβε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μόμσεν ὁ ἀνὴρ, ὥστε εἰς τὸ νέον ὑπουργημα τὸ ἐπίτηδες διὰ τὸν Μαικήναν δημιουργηθὲν εἶχε δοθῇ καὶ νῆα προσηγορία.

Ἰσως τὸ πρᾶγμα ἦτο καὶ εἰς τοὺς τότε ζώντας δυσνόητον, διότι πολι-
 τικὸς ἀνὴρ οἷος ὁ Μαικήνας δὲν ἀφίνει νὰ διαγνώσῃ εὐκόλως οἱ ἄν-
 θρωποι τὰ αἵτια τῆς οἰασομένης αὐτοῦ διαγωγῆς. Πολλοὶ ἀπέδωκαν τὴν
 ἀπὸ τῶν ἀξιωματίων ἐπίμονον ταύτην ἀποχὴν εἰς φυσικὴν τινα ὀκνη-
 ρίαν καὶ ῥαθυμίαν, ἣτις τὸν κατεῖχε, ἴσως δὲ ἡ σκέψις αὕτη δὲν εἶναι
 ἄμοιρος ἀληθείας, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔχομεν καὶ μαρτυρίαν παλαιάν, καθ'
 ἣν ὁ ἀνὴρ ἐγίνετο δραστήριος καὶ προνοητικὸς *ubi res vigilantiam exigeret*.
 Φαίνεται δ' ὅτι δὲν ἐθεώρει ὁ Μαικήνας πᾶσαν οἰανδῆποτε ὑπόθεσιν ἀξίαν
 τῆς ἰδικῆς του ἐνεργείας, τῆς ἐπισήμου τοῦλάχιστον, διότι ἄλλως ἤξεύ-
 ρομεν ὅτι καὶ ἡγάπα τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ οὐδέποτε ἦτο ἐντελὴς
 ἐλεύθερος τῆς ἀπὸ τῶν πολιτικῶν φροντίδος. Διαρρήδην μάλιστα προτρέ-
 πει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ προστάτην ὁ Ὁράτιος νὰ μὴ ταράττῃ τὴν ἡσυχίαν
 τοῦ διὰ τῆς φροντίδος τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ τὸν συμβουλεύει ἀφ'
 οὗ ἔχει τὴν εὐτυχίαν νὰ ἦναι ἀπλοῦς ἰδιώτης, ὥπως καὶ ὁ ποιητής, νὰ
 μὴ πολυσχολῇται μὲ τοὺς κινδύνους, οἵτινες ἤθελον ἀπειλεῖ τὴν πολι-
 τείαν. Αἱ φροντίδες δ' αἱ πολιτικαὶ τοῦ Μαικήνα, τοῦ οὐδὲν ἔχοντος ἐπί-
 στημον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα, ἦσαν νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν διαγωγὴν τῶν κορ-
 μάτων ἢ τὰς ἀπειλητικὰς παρασκευὰς τῶν βαρβάρων, νὰ ὑποβάλλῃ τὴν
 γνώμην του περὶ τῶν μεγάλων πολιτικῶν ζητημάτων, ἐξ ὧν ἐκρέματο
 τοῦ κόσμου ἡ εἰρήνη· γνώμην ὅμως μόνον ὑπέβλεπε καὶ ἐπειτα γενόμε-
 νος αὐτὸς ἀφανής, ἔφινεν εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα τῆς ἐκτελέσεως
 Εἶναι δέ, φαίνεται τόσον μεγάλη ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης κατὰ θεωρίαν πολι-
 τικῆς ἡδονῆς, ὥστε νομίζουσιν οἱ ἐξ αὐτῆς τερπόμενοι ὅτι ἂν προῶσι καὶ
 εἰς τὸ πρακτικώτερον μέρος τῆς ἐκτελέσεως τῶν δεδογμένων, καταδιβά-
 ζονταί καὶ ταπεινοῦνται. Ἡ ἐκτέλεσις μεγάλων σχεδίων ἀπικτεῖ προφυ-
 λάξεις τινὰς ὀχληράς καὶ παρακολουθεῖται ὑπὸ πλείστων φροντίδων μι-
 κροτέρως σημαντικῶν. Ἀλλ' ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τέ-
 λειος παρὰ μόνον ὅταν ἔχῃ τὴν ἱκανότητά καὶ νὰ ἐπινοήσῃ καὶ νὰ ἐκτε-
 λέσῃ, ὅταν ἐξευρίσκη τὸ μέσον νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς θεωρίας του, ἔταν
 δὲν ἀρκῇται εἰς τὸ νὰ ἀντιλαμβάνηται ἐνὸς ζητήματος κατὰ τὸ σύνολον,
 ἀλλὰ δύναται νὰ κατέλθῃ καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας. Ὅθεν πιστεύομεν ὅτι
 οἱ φίλοι τοῦ Μαικήνα ἐπαινοῦντες αὐτὸν διότι δῆθεν εἶχε κατορθώσῃ νὰ
 ἦναι ἀπηλλαγμένος παρομοίων μικρῶν φροντίδων καὶ εἶχε περιορισθῇ εἰς
 τὸ ἔργον τοῦ νὰ δίδῃ γενικωτέρας συμβουλὰς εἰς τὸν Αὐγουστον, ἀνέγρα-
 φον αὐτῷ ὡς ἀρετὴν μίαν φυσικὴν ἀτέλειαν.

Οὔτε πάλιν ἔχουσι δίκαιον ὅταν θέλωσι νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ὡς
 τινα σοφὸν ἄνδρα, ὅστις φοβεῖται τὸν θόρυβον καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἡσυχίαν
 προσπαθῶν νὰ ἀποκλέπτῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀνευφημιῶν καὶ ἀπὸ τῆς δόξης
 τῆς πολλῆς. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Μαικήνας ἦτο ἴσως ἀλαζὼν μάλλον
 ἢ μετρίφρων. Δὲν τῷ ἤρεσκεν ὁ ὄχλος, εὗρισκε δὲ αὐθάδη τινὰ ἡδονὴν

ἀντιτασσόμενος πρὸς τὰς γνώμας τοῦ κοινοῦ καὶ σκεπτόμενος ἄλλως ἢ ὅπως οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Οὐδαμῶς ἐφρόντιζεν ἂν οἱ φίλοι του κατήγοντο ἐκ γένους ἐπιφανοῦς κατὰ τὴν παλαιόθεν ἐρριζωμένην παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις πρόληψιν οὔτε ἡσχύνετο τὸ παράπαν νὰ ὁμολογῇ ὅτι ἦτο φιλόζωος καὶ ἐφοδεῖτο τὸν θάνατον, τούναντίον δὲ παρὰ τὰς δασείας τῶν συγχρόνων αὐτοῦ οὐδεμίαν τὴν κατεῖχε μέριμνα περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ταφῆς ὡς μαρτυρεῖ ὁ διασωθεὶς στίχος τοῦ ἐκείνου.

Non tamulum curo; sepelit natura relictos.

Ἐκ παρομοίας λοιπὸν τάτεω; τοῦ νὰ διαφωνῇ πρὸς τὰς συνήθεις γνώμας τῶν ἄλλων, ἐπεδείκνυε περιφρόνησιν πρὸς τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἀξιώματ' αὐτῶν πάντες τότε ἐπεδίωκον, ἡ δὲ τοιαύτη διαγωγή του οὐδαμῶς ἐβλάπτε τὴν παρὰ τῷ κοινῷ ὑπόληψιν του. Διότι οὕτως οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐκ φύσεως δὲν ἀγκυπῶσι μὲν τοὺς ἰδιοτρόπως σκεπτομένους, ἀλλ' ὅμως καὶ θαυμάζουσι συγχρόνως αὐτοὺς καὶ τούτου ἕνεκα ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες λανθάνουσι βιοῦντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιζητῶνται καὶ νομίζουσιν ὅτι γίνονται ἐπιφανέστεροι ἰδιωτεύοντες μᾶλλον ἢ κατέχοντες τὰ ὕψατ' αὐτῶν ἀξιωματίων. Τοιοῦτος δ' ἦτο ὁ Μαικήνας· ἀνελογίζετο ὅτι ἡ ἀφάνεια, εἰς ἣν εἶχεν ἐκουσίως καταδικάσει ἑαυτὸν ἔμελλέ ποτε νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῆς δόξης του πολὺ πλεον ἢ οἷονδ' ἥποτε ἐπίσημον ἀξίωμα. Τοῦτο δὲ καὶ συνέβη τῷ ὄντι· διότι δύο μετὰ ταῦτα αἰῶνας ὁ Δίων ὁ Κασσιος ἀποδίδει εἰς τὸν Μαικήναν λόγον μακρόν, δι' οὗ ἐκεῖνος ὑποδεικνύει εἰς τὸν Αὐγούστον πάσας ἐκεῖνας τὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ὕστερον πραγματικῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐφήρμοσεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, ὥστε, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Δίωνος, πάντα ἐκεῖνα τὰ κατασκευάσματα, καθ' ἃ ἐπὶ τόσους αἰῶνας διωκῆθη ὁ κόσμος πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοῦ Μαικήνα τὴν ἐπίνοιαν ἢ εἰς τὴν τοῦ Αὐγούστου.

Ὅπωςδ' ἥποτε δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶναι ὅτι ἂν καὶ ἀπέκρουεν ὁ Μαικήνας τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἀξιώματα δὲν εἶχεν ὅμως καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς πραγματικὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπομόνωσιν, δὲν ἦτο ὅμοιος πρὸς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον τοῦ Λουκρητίου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐρημητηρίου του κατοπτρεῖται ἀμέριμνος τοὺς ἀνθρώπους προπαιρωμένους τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀπ' ἐνκντίας ἐπεθύμει βίον εὐθυμον καὶ φίλους ἐκλεκτοὺς περὶ αὐτόν, ὁ δὲ τοιοῦτος βίος δὲν θὰ τῷ ἦτο εὐκολός ἂν ἀμέσως μετεῖχε τῆς διοικήσεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Διότι ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν δύναται κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ νὰ διαλέγῃ τοὺς φίλους του οὔτε νὰ κλείῃ τὴν θύραν του εἰς πρόσωπα σημερινὰ μὲν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλ' ὀχληρά, ἐν ᾧ ὁ Μαικήνας, ἕνεκα τοῦ ἰδιόζοντος βίου, ὃν εἶχε διὰ τὸν ἑαυτόν του προτιμήσει, εἶχε τὸ ἐλεύθερον νὰ συναναστρέ-

φηται μόνον πρὸς ἄνδρας τῆς ἐκλογῆς του. Ὅθεν συνείρχοντο περὶ αὐτὸν καὶ ποιηταὶ καὶ πολιτικοί, ποιηταὶ μὲν ἐκ πρῶτων τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πολιτικοὶ δὲ ἐκ πάντων τῶν κομμάτων. Παρὰ τὸν Ἀρίστιον Φούσκον καὶ τοὺς δύο Βίσκους, οἵτινες ἦσαν φίλοι τοῦ Ὀκταβίου, ἔβλεπέ τις τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου νομομαθοῦς, ὃν τόσον εἶχεν ἐγκωμιάσει ὁ Κικέρων καὶ τὸν Βίδουλον τὸν ἑγγονον πιθανῶς τοῦ Κάτωνος. Δὲν θὰ ἦτο δὲ ἀπίθκον νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ἡ συγχώνευσις ἐκείνη πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ κομμάτων ποικίλα φρονούντων οἶονε ἐπὶ οὐδετέρου ἐδάφους, ἥτις συγχώνευσις ὑπῆρξεν ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Αὐγούστου, εἰς τὸν Μαικήνην κυρίως ὀφείλεται. Μεταξὺ δὲ τῶν ποιητῶν τῶν συνεργομένων εἰς τὸν οἶκόν του εὕρισκε τις τοὺς δύο μεγίστους τοῦ αἰῶνος, οὗς μάλιστα εἶχεν ἐλκύσει πρὸς ἐαυτὸν ὁ πανσθενὴς Μαικήνης πρὶν ἢ ἀκόμη παρκατάγωσι τὰ ἀριστουργήματά των· τοὺς ἐμάντευσε τρόπον τινὰ ἅμα ἰδὼν τὰ πρῶτά των δοκίμια. Ἐκ τῶν *Βουκολικῶν* τοῦ Βεργιλίου προησθάνθη τὰ *Γεωργικά* καὶ τὴν *Αἰνείαδα* καὶ διὰ τῶν ἀτελειῶν τῶν *Ἐπιδῶν* τοῦ Ὀρχτίου διείδε τὰς ᾠδὰς, οὕτω δὲ ὁ οἶκος ἐκεῖνος ὁ ζηλευτός, ὅστις ἔμεινε κεκλεισμένος εἰς τόπους σημαντικούς ἄνδρας, ἐγκαίρως εἶχεν ἀνοίξει τὰς θύρας του εἰς τὸν νεκρὸν χωρικὸν τῆς Μαντούης καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀπελευθέρου τῆς Βενουτίας.

Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι καὶ οἱ μεγιστᾶνες οἱ ὁμοῦ συνεργόμενοι πρέπει νὰ διηγῶν λίαν εὐχάριστον βίον, διότι ἡ κοινωνικὴ θέσις τοῦ Μαικήνης ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ἱκανοποιῇ πάσας του τὰς ὁρέξεις καὶ νὰ πρέχῃ πολλὰ τὴν εὐζωίαν εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Οἱ περίεργοι ἐν Ῥώμῃ πολὺ ἐπεθύμουν νὰ μάθωσι τί ἐγίνετο ἐν τῇ ἐκλεκτῇ ἐκείνῃ συντροφίᾳ, ὅπου δὲν ἦτο εὐκρὸν νὰ εἰσχωρήσῃ τις καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν αὐτὴν ἀκριδῶς ἔχομεν ἐπιθυμίαν καὶ οὐχὶ σπανίως μᾶς ἔρχεται ἡ ὁρεξις νὰ μιμηθῶμεν ἐκεῖνον τὸν ὀχληρόν, ὅστις εἶχε ποτε καθ' ὅλην τὴν Ἰερὰν Ὀδὸν βλασκύνει τὸν Ὀράτιον διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐμιλήσῃ. Πολὺ θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν παρὰ τοῦ ποιητοῦ λεπτομερείας τινὰς περὶ τῶν εὐρυῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν συνεργομένων εἰς τοῦ Μαικήνη καὶ διὰ τοῦτο συχνὰ φυλλομετροῦμεν τὰ ποιήματά του ἵνα ἴδωμεν μήπως λέγεται τι ἐν αὐτοῖς περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔζη ἡ συντροφία ἐκείνη. Ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι πολὺ στεγανὸς ὁ Ὀράτιος καὶ μάλιστα ἐνίοτε τῷ διαφεύγει ἀπορρήτου τινος ἢ ἀνακοίνωσις, ἣν μετὰ χρόνου σπεύδομεν νὰ περισυλλέξωμεν. Μία τῶν βραχυτάτων καὶ τῶν μάλιστα ἀδυνάτων αὐτοῦ σατυρῶν, ἡ ὀγδόη τοῦ πρώτου βιβλίου, εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέρουσα, διότι ἐποιήθη ὅτε ὁ Μαικήνης ἔλαβε κατοχὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Ἡσχυλίνου οἰκίας του, ἦτο δ' αὕτη σπουδαία περίπτωσις διὰ τε τὸν οἰκοδεσπότην καὶ διὰ τοὺς φίλους του. Ὁ Μαικήνης ἤθελε νὰ οἰκοδομήσῃ οἶκον ἀντάξιον τῆς κατὰστάσεώς του καὶ συνάμα νὰ μὴ ἐξοδεύσῃ πολλὰ χρήματα τὸ πρόβλη-

μικρὸν ἦτο δύσκολον καὶ ὁμῶς τὸ ἔλυσεν θυμασίως. Ὁ Ἡσχυλῖνος ἦτο τότε λόφος ἔρημος καὶ ἄγριος, ὅπου ἔθαπτον τοὺς δούλους καὶ ἀπεκεφάλιζον τοὺς καταδίκους, οὐδεὶς δὲ Ῥωμαῖος θὰ ἀπεφάτιζε νὰ ὑπάγῃ νὰ κατοικήτῃ ἐπὶ τοῦ κατὰ κράτος τόπου. Ἀλλ' ὁ Μαικῆνας, ὅστις, ὡς εἴπομεν, οὐδὲν ἔπραττεν ὅπως οἱ ἄλλοι, ἠγόρασεν ἐκεῖ ἐκτεταμένα γήπεδα εἰς τιμὴν λίαν συμφέρουσαν, ἐφύτευσε κήπους λαμπροῦς, ὧν ἡ φήμη διήρκεσεν ὅσον καὶ ἡ αὐτοκρατορία καὶ ἔκτισεν ἔπειτα πύργον ὑπερέχοντα, ἃρ' οὐ εἶχε τις ἐλευθέραν κύκλῳ τὴν θέαν πρὸς ὅλον τὸν ὀρίζοντα. Πάντες ἐν Ῥώμῃ ἐξεπλάγησαν ὅταν εἶδον νὰ ἐγείρονται αἱ πολυτελέσταται ἐκεῖνα οἰκοδομαὶ ἐπὶ τόπου, ὅστις ἦτο ὁ μάλιστα διαβόητος καθ' ὅλην τὴν πόλιν καὶ ὁμῶς ὁ Ἡσχυλῖνος καθαρισθεὶς κατέστη μετ' οὐ πολὺ ἡ ὑγιεινότερα συνοικία τῆς Ῥώμης, οὕτως ὥστε ὁσάκις ὁ Αὐγουστος ἐπειράζετο ὑπὸ πυρετῶν ἐπὶ τοῦ Παλκτίνου ἐπορεύετο πρὸς Θεραπείαν νὰ διατρίβῃ ὀλίγας ἡμέρας ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Μαικῆνα καὶ ἡ ἀλλαγὴ ἐκείνη τοῦ ἀέρος ὠφέλει πάντοτε τὸν αὐτοκράτορα. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Ὀράτιος ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ὁγδόῃ σατύρῳ·

Nunc licet Esquilis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatium.

Καὶ ἵνα τις κάλλιον νοήσῃ ὅποιος ἦτο ὁ λόφος πρὶν ἢ γείνηται κτῆμα τοῦ Μαικῆνα καὶ ὅποιος ἀπέβη ἔπειτα, ὑπενθυμίζει ὁ ποιητὴς τὰς σκηνάς, αἵτινες αὐτοῦ συνέδκινον ὅταν ἦτο ὁ Ἡσχυλῖνος τὸ ἐντευχτήριον τῶν κλεπτῶν καὶ τῶν μαγισσῶν. Ὑποθέτω ὅτι ἡ βραχεῖα ἐκείνη σάτυρα θὰ ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τῶν φίλων ὅτε ἐώρτασεν ὁ Μαικῆνας τοῦ οἴκου του τὰ ἐγκαίνια καὶ ἐπειδὴ εἶχεν ἐπίτηδες ποιηθῆ θὰ εὐχαρίστησε βεβήως τὰς ἀκούσαντας. Ἐκ τῆς ὁγδόης λοιπὸν σατύρας δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἔννοιαν περὶ τοῦ τί ἡγάπα καὶ τί ἐχειροκρότει ἡ κομψὴ ἐκείνη συντροφία. Ἴσως οἱ ἀναγινώσκοντες τώρα αὐτῶν μέχρι τέλους, ἐνθυμούμενοι μάλιστα τὴν περίστασιν, δι' ἣν εἶχε ποιηθῆ καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ τὴν ἀκούσωσι, ἴσως, λέγομεν, ἀπορήσωσι, διότι καταλήγει εἰς ἀστεϊσμόν βλινδυσότερον· τοιαῦτα λοιπὸν ἀστεῖα εὐχαρίστουν τοὺς συμπολίτας τοῦ Μαικῆνα; ¹ Οὐδόλως πρέπει νὰ ἀπορῶμεν· οἱ μεγάλοι κλασικοὶ λεγόμενοι αἰῶνες, οὗς τόσον θαυμάζομεν, προῆλθον γενικῶς μετὰ ἐποχὰς ἀγροικότερου καὶ φυσικωτέρου βίου, συνήθως δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη αὐτῶν, διατηροῦσιν ἐν τινὶ μέτρῳ τὸν χαρακτῆρα τῶν προγενεστέρων τούτων ἐποχῶν, ἐν τῷ μέτρῳ δὲ τῆς ἡμερώτεως, ἣν ἐκπροσωποῦσι, μένει πάντοτε κατὰ βάθος εἰς αὐτοὺς βλινδυσότερα τις δύναμις, ἥτις πάντοτε εὐχε-

¹ Ἡ αὐτὴ συντροφία ἐν τῷ περιφήμῳ ἐκείνῳ ταξειδίῳ εἰς Βρεντέσιον εἶχεν εὐχαριστηθῆ πολὺ, ὡς λέγει ὁ Ὀράτιος. Ἐκ τῆς ἀηδοῦς τῶν δύο βωμολόχων φιλονικίας, ἀπορεῖ δὲ ὁ ἀναγνώστης πῶς ὁ ποιητὴς ἃρ' οὐ δαιτῶν μετὰ τῶν ἄλλων ὑπῆρξεν ἀκρατῆς τῶν βλαύτων ἐκείνων ἀστεϊσμῶν, ἐπιλέγει: prorsus jucunde coenam produximus illam.

ρῶς ἐπικνέρεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Καθ' ὁμοιον τρόπον ἐν ταῖς συνομιλίαις τῶν ἀνδρῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, πόσαι τραχύτεραι ἐκφράσεις δὲν ἀπαντῶσιν, αἵτινες τότε μὲν οὐδεμίαν ἐκκμνον αἰσθησιν, αἱ ὁμοίως τὰ νῦν οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ μεταχειρισθῇ καὶ πόσαι συνήθιζι μᾶς φαίνονται τῶρα βέλανθοι καὶ πρόστυχοι, αἵτινες τότε ἐνομιζόντο ρυθικώτεροι. Βραδύτερον τὰ ἥθη δριστηκῶς ἡμερώνονται καὶ ἡ γλῶσσα καθίσταται λεπτοτέρα καὶ κομψωτέρα, δυστυχῶς ὁμοίως ἡ πρόοδος αὕτη ἔχει ὡς ἐπακολούθημα τὴν παρακμὴν, διότι ὅσῳ μᾶλλον τὸ πνεῦμα γίνεται λεῖον καὶ ὁμαλόν, τόσῳ πλεονέτερον κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν δυνάμιν του καὶ νὰ ἀμβλυθῇ. Ἄς μὴ λοιπὸν παραξενευώμεθα ἂν ἀπαντῶμεν ἐκφράσεις τινὰς ὅχι τόσοι κιναικάς, διότι μαρτυροῦσιν ἐκεῖναί ἐνδρικῆν τινὰ οὕτως εἰπεῖν ῥώμην παραμένονταν εἰς τὸ βῆθος τῶν χαρκατήρων, ἣτις δὲν εἶναι ἄνευ ὠφελείας διὰ τὰ γράμματα. Οἱ χρόνοι οἱ παράγοντες Ὁβιδίου δὲν βραδύνουσι νὰ φθάσωσι.

Κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον τοῦ βίου τοῦ Μαικήνα ὁ Ὁράτιος κατέχευεν ὡς βλέπομεν σπουδαιότητα θέσιν ἐν τῇ συντροφίᾳ, αὐτὸς δ' ὁ ποιητὴς μᾶς λέγει ὅτι τὴν θέσιν ταύτην δὲν τὴν κατέλαβεν εὐθύς καὶ διὰ μιᾶς. Ὅτε τὸ πρῶτον εἰσῆλθεν αὐτὸν εἰς τὸν Μαικήνα ὁ Βεργίλιος, μᾶς διηγῆται ὅτι ἐξετεράχθη καὶ ὅτι δὲν ἠδυνήθη παρὰ μόνον ὀλίγας λεξεῖς ἀσυναρτήτους νὰ προσφέρῃ, διότι δὲν ὁμοιάζε πρὸς ἐκείνους τοὺς λαλοῦντας ἀρίστους τοὺς ἔχοντάς τι πάντοτε πρόχειρον νὰ εἰπωσι, δὲν εἶχεν εὐρυτέραν περ' ὅταν συνωμίλει πρὸς ἀνδρας ἀπὸ πολλοῦ ἤδη γνωστούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαικήνας πάλιν ἦτο σιγηλὸς καὶ δι' ὀλιγίστων καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη πρὸς τὸν Ὁράτιον, εἶναι δὲ πιθανόν ὅτι ἀπεχωρίσθησαν οἱ δύο ὅχι πολὺ εὐχαρίστημένοι ὁ ἕτερος ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, διότι ἐννέα ἔκτοτε εἶχον παρέλθει μῆνες χωρὶς νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικνίδωσιν ἀλλήλους. Ἀλλ' ὅταν ἡ πρώτη ἐκείνη ψυχρότης παρῆλθε, τότε ἐφάνη ὁποῖος τῷ ὄντι ἦτο ὁ ποιητὴς καὶ ἐν τῇ οἰκειότητι ἔκκαμε τὸν προστάτην του νὰ θαυμάσῃ τὴν λαμπρότητα τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ χαρκατήρος του. Ὅθεν ἐπεδαφίλευσεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν περιποίησιν καὶ πᾶσαν εὐεργεσίαν ὁ Μαικήνας, ἐν ἔτος δὲ μετὰ τὴν γνωριμίαν των, τῷ 717 ἔ. Ρ. τὸν συμπρόσλαβεν εἰς τὸ εἰς Βρεντέσιον ταξιδίον, ὅπου ἐπορεύετο νὰ συνομολογήσῃ τὴν μετὰ τὸν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου εἰρήνην, ὀλίγα δὲ ἔτα μετὰ ταῦτα καὶ πιθανῶς περὶ τὸ 729, τῷ ἐ χάρις τὸ ἐν τῇ Σαδίνῃ κτῆμα.

Β'.

Δὲν ἤξεύρομεν ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις, αἵτινες παρεκίνησαν τὸν Μαικήναν νὰ δωρήσῃ εἰς τὸν ποιητὴν τὴν ὠραίαν ἐκείνην ἐπικυλίαν· ἀλλ' ὁ Μαικήνας τόσοι ἔχων ἀρετὰς, εἶχε βεβαίως καὶ ἐκείνην τὴν καλὴν ιδιότητα.

τητα, ἣν λέγει ὁ Σενέκας ὡς κυριωτάτην, ἦτο δηλαδή εὐφυῆς εὐαργέτης καὶ ἤξευρε πρεπόντως νὰ χαρίζῃ. Ἐτκέφθη λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνο τὸ κτῆμα θὰ εὐχαρίσται πολὺ τὸν Ὀράτιον, τοῦτο δὲ ὅχι διότι ὁ Ὀράτιος ὠμοίχζε τυχόν πρὸς τὸν φίλον καὶ ὁμότεχνόν του τὸν Βεργίλιον, περὶ οὗ λέγεται ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐν Ῥώμῃ διαμονὴν καὶ δὲν ἐθεώρει ἐκὺτὸν εὐδαίμονα παρὰ μόνον ὅταν διέτριβεν ἐν τοῖς ἀγροῖς. Βεβχίως καὶ ὁ Ὀράτιος εὐχαριστεῖτο ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὐς καὶ ἠγάπησε καὶ ἐξαισίως περιέγραψε· αἱ τῆς φύσεως περιγραφαί, ἃς ἐν μέτρῳ ἐφιλοτέχνησεν ὁ ποιητής, εἶναι σπουδαῖον τῶν ποιημάτων του μέρος. Κάμνει δὲ χρῆσιν τῶν περιγραφῶν τῆς φύσεως ὁ Ὀράτιος, οἷον καὶ ὁ Λουκρήτιος, διὰ νὰ δώσῃ δηλαδή πλειοτέραν δύναμιν καὶ σαφήνειαν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν φιλοσοφικῶν του ἰδεῶν. Ἡ τῶν ὥρων τοῦ ἔτους ἀνκνέωσις τῷ δεικνύει ὅτι οὐδὲν εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ σκληρὸν καὶ μόνιμον καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ βόσκηταί τις ὑπὸ πολὺ μακρῶν ἐλπίδων. Αἱ ὑψηλαὶ ὁρῆς αἱ καμπτόμεναι ὑπὸ τῶν χειμερινῶν ἀνέμων, τὰ ὅρη δὲ πλήττει ὁ κεραυνὸς τὸν βοηθοῦσι νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ὕψιστα εὐτυχίαι οὐδαμῶς εὐρίσκονται ἐν ἀσφαλείᾳ, ὥστε νὰ μὴ πάθωσιν ἐξ ἀπροόπτων συμβάντων. Ἡ τοῦ ἔαρος ἐπάνοδος, τοῦ φρίσσοντος ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ ζεφύρου κινουμένοις φύλλοις, παρέχει εἰς αὐτὸν παρὰδειγμὰ ἵνα δίδῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπέλπιδας, εἰς οὓς ὑπενθυμίζει ὅτι αἱ πονηραὶ ἡμέραι δὲν εἶναι αἰώνιοι. Ὅταν θέλῃ νὰ συμβουλευσῇ τινὰ ὑπὸ λύπης καὶ ἀνίας κατεχόμενον, τὴν λήθην τῶν ἀθλιότητων τοῦ βίου, τὸν ἄγει εἰς τοὺς ἀγροὺς παρὰ τὴν πηγὴν ἱεροῦ ὕδατος, ὅπου ἡ πίτυς καὶ ἡ αἰγίριος ἀνκμιγνύουσιν ὁμοῦ τὴν φιλόξενον σκιάν των. Εἶναι τερπναὶ αἱ εἰκόνες αὗται καὶ δὲν ὑπάρχει λόγιος, ὅστις νὰ μὴ τὰς ἐνθυμῇται καὶ ὁμῶς δὲν ἔχουσι τὸ βάθος ἐκείνων, ἃς ἐφιλοτέχνησεν ὁ Βεργίλιος ἢ ὁ Τίβουλλος, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ποτὲ ὁ Ὀράτιος ὡς εἷς ἐκ τῶν ποιητῶν τῶν ἐξόχως ἀγαπώντων τὴν φύσιν καὶ θεωρούντων εὐδαιμονίαν αὐτῶν τὸ νὰ συνταυτισθῶσι τρόπον τινὰ πρὸς ἐκείνην. Πρὸς τοῦτο ἀντέκειτο ὁ χαρακτήρ του· διότι ὁ Ὀράτιος ἦτο πολὺ εὐφυῆς, πολὺ ἀδιάφορος καὶ πολὺ συνετός, προσθέτω δὲ ὅτι μέχρι τινὸς τὸν ἀπέτρεπε καὶ ἡ φιλοσοφία, ἣν ἠκολούθει. Αὐτὸς πολλάκις ἐπανίσταται πρὸς τοὺς ἔχοντας νοσοῦσαν τὴν καρδίαν καὶ ἀνευδότως ἐπιδιώκοντας τὴν ἡσυχίαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀταραξίαν τῆς ψυχῆς, ἣν οὐδαμοῦ κατορθοῦσι νὰ εὕρωσι, διότι, κατ' αὐτὸν, ἡ πνευματικὴ εἰρήνη, οὔτε ἐν τῇ ἡτυχίᾳ τῶν ἀγρῶν εὐρίσκεται, οὔτε ἐν τῇ ταραχῇ τῶν ταξειδίων, ἀλλὰ παντοῦ, ὅταν ἔχη τις ἥρεμον τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν ὑγιαίνουσας. Ἡμεῖς λοιπὸν ἐν ἐκυτοῖς φέρομεν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ὅταν κατοικῶμεν ἐν τῇ πόλει δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναζητῶμεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀγροὺς.

Τῷ ἐφαίνετο λοιπὸν ὅτι οἱ διατεινόμενοι ὅτι εἶναι ἐμπαθεῖς φίλοι τῆς ἀγροτικῆς διαίτης καὶ ἀρεσκόμενοι νὰ λέγωσιν ὅτι μόνον ἐν τοῖς ἀγροῖς

δύνανται νὰ εἶναι εὐδαίμονες, ὑπερεπήδων τὰ ἐσκαμμένα, μετὰ πολλῆς μάλιστα λεπτότητος καὶ κατεγέλασεν αὐτῶν ἐν τινὶ τῶν ποιημάτων του. Εἷς ἐκ τῶν ὠραιοτάτων αὐτοῦ ἐπωδῶν, ὅστις εἶναι ἔργον τῆς νεκρικής του ἡλικίας, περιέχει τὸ ζωηρότατον καὶ ἴσως τὸ πληρέστατον ἐγκώμιον τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἐξ ὧν ποτὲ ἐποιήθησαν· α" Οὐβίος, λέγει, ἐκεῖνος, ὅστις μακρὰν τῶν πραγμάτων καλλιεργεῖ ὡς οἱ παλαιοὶ θνητοὶ μὲ τοὺς ἰδίους βόας τοὺς πετρικοὺς ἀγροῦς!· Οὕτω δ' ἀρχίσας τὸ ποίημα του προβαίνει εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τέρψεων τοῦ κατ' ἀγροῦ βίου χωρὶς οὐδεμίαν νὰ περὶ λείψῃ, οὔτε τὸ κυνήγιον, οὔτε τὴν ἀλιείαν, οὔτε τὴν σποράν, οὔτε τὸν θεισμὸν, οὔτε τὴν βοσκὴν τῶν ποιμνίων, οὔτε τὸν ἐπὶ τῆς γλῶττης ὕπνον ἀὲν ᾧ κελαρύζει τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ῥύακι καὶ τὰ πτηνὰ μινυρίζουσιν ἐπὶ τῶν δένδρων. Νομίζεις ὅτι ἠθέλησε νὰ ἀναποιήσῃ κατὰ τρόπον ἴδιον, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφελείας τὸ κάλλιστον ἐκεῖνο χωρίον τοῦ Βεργιλίου·

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas!

Ἀλλὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ ποιήματος ἔχει τι τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον. Ὅ-
τόσον ὠραῖα περιγράψας τὴν φύσιν δὲν εἶναι ὁ Ὀράτιος· τὸ ποίημα τε-
λειώνει ὡς ἐξῆς: α' Αφ' οὗ οὕτως ὠμίλητεν ὁ τοκογλύφος Ἀλφίος, μέλ-
λων ἤδη νὰ γείνη τῶν ἀγρῶν κάτοικος, εἰσέπραξε κατὰ τὰ μέτρα τοῦ μῆ-
νός ὅλα του τὰ χρήματα καὶ ζητεῖ νὰ τὰ τοποθετήτῃ ἀλλαχοῦ κατὰ
τὰς προσεχεῖς καλάνδας. Ὁ ποιητὴς μᾶς ἐγέλα καὶ τὸ σκῆμμα τοῦ
καθίσταται σκληρότερον διότι ὁ ἀναγνώστης μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐπω-
δοῦ ἐννοεῖ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τὸν εἶχε φανχίσει ὁ Ὀράτιος. Κατὰ διαφόρους
τρόπους ἔχουσιν οἱ ἐρμηνευταὶ πειραθῇ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ μικρὸν ἐκεῖνο
ποίημα,¹ ἀλλ' ἡμεῖς ἔνα μόνον τρόπον εὐρίσκομεν φυσικὸν καὶ πιθανόν,
καθ' ὃν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ ἡ προσήκουσα ἐξήγησις. Ἦνωχλεῖτο δηλα-
δὴ ὁ Ὀράτιος βλέπων τόσους ἀνθρώπους νὰ θαυμάζωσι ψυχρῶς τοὺς ἀγροῦς
καὶ ἠθέλησε νὰ γελάσῃ μὲ ἐκείνους, οἵτινες οὐδεμίαν ἔχοντες αὐτοὶ προ-
σωπικὴν γνώμην, νομίζουσιν ὅτι πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ ἐνστερνίζωνται
ἐκάστοτε τὰς ὁρέξεις τοῦ συρμοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον.
Καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους δὲν εἶναι ἄγνωστοι οἱ ὀχληροὶ ἐκεῖνοι τῆς
ὠραίας φύσεως ἐπαινέται οἱ πάντοτε πορευόμενοι πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πε-
γετώνων καὶ τῶν ὁρέων μόνον καὶ μόνον διότι θεωρεῖται ὡς πρᾶγμα τοῦ
συρμοῦ τὸ νὰ τὰ ἔχῃ τις ἴδῃ καὶ κάλλιστον ἐννοοῦμεν τὴν δυσθυμίαν, ἣν
θὰ ἡσθένετο κατὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἐνθουσιαστῶν ὁ δρθὸς καὶ ὕγιης

1 Ἠθέλησαν τινες νὰ εἰπωσιν ὅτι ὁ ἐπωδὸς ἐκεῖνος εἶναι οἶοναι παρωδία τῶν Γεωρ-
γικῶν. Ἡμεῖς δὲν τὸ πιστεύομεν, τὸ πολὺ πολὺ τὸ σκῆμμα τοῦ Ὀρατίου δύναται νὰ
ἀφορᾷ εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐπεδείκνυσαν ὑπερβολικώτερον τοῦ δέοντος ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῶν
ἰδεῶν τοῦ Βεργιλίου.

νοῦς τοῦ Ὁρατίου, ὅστις ἀπεσπρέφετο πᾶσαν ἐπιτήδευσιν καὶ μόνην τὴν καθαρὴν καὶ ἀδολὴν ἀλήθειαν ἠγάπα.

Ἀλλ' ἂν καὶ δὲν εἶχεν ὁ Ὁράτιος τὸν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἀγροῦ βίου δικαῆ ζῆλον τοῦ τοκογλύφου Ἀλφίου καὶ προθύμως κατῴκει ἐν τῇ πόλει, ᾗθελεν ὁμῶς καὶ νῦν καταλείπει ἐνίοτε τὸν ἐν Ῥώμῃ οἶκόν του. Διότι καὶ τότε ὅπως καὶ νῦν δὲν ἦτο πρᾶγμα εὐχάριστον νὰ διατρίβῃ τις ἐκεῖ κατὰ τοὺς καυστικούς τοῦ θέρους μῆνας, αἵτινες τότεν πρέχουσιν ἐργασίαν εἰς τοὺς ἐργολάβους τῶν νεκρικῶν πομπῶν καὶ εἰς τοὺς μύρους των ὑπηρέτας. Ὅθεν εὐθὺς ἅμᾳ ἤρχιζε νὰ πνέῃ ὁ νότος ὁ αἰετὶς ὡς μόλις, ὅσοι ἠδύναντο νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰς ἐξοχάς, ἀπήρχοντο. Καὶ ἐν τῷ ἔστυρον ὀπισθεν των οἱ πλούσιοι πολυπληθεῖς σκευὰς καὶ ἔπεμπον ἐμπρὸς νομάρχας ἀγγελιαφόρους καὶ συμπαραλαμβάνον ξιφομάχους ἵνα τοὺς ὑπερασπίζωσιν ἢ φιλοσόφους ἵνα τοὺς διασκεδάζωσιν, ὁ ποιητὴς, πένης ὢν, ἐπήδα ἐπὶ τῶν νώτων βραχυούρου ἡμιόνου, ἐτοποθέτει ὀπισθεν τὴν μικρὰν του ἀποσκευὴν καὶ χαίρων ἐπορεύετο ἄλλοτε εἰς ἄλλα δροσερώτερα μέρη. Ὑπάρχουσιν ἐν Ἰταλίᾳ οὐκ ὀλίγοι τόποι τερπνοὶ καὶ ὑγιενοί, τὰ ὅρη τοῦ Λατίου ἢ τῆς Σαβίνης, αἱ κλιτύες τῶν Ἀπεννίνων, τῆς θαλάσσης αἱ ἀκταί, ὅπου δηλαδὴ καὶ οἱ σημερινοὶ Ῥωμαῖοι πορεύονται ἵνα ἀποφύγωσι τὴν malaria. Ὁ Ὁράτιος πάντας ἐκείνους τοὺς τόπους θὰ τοὺς ἐπεσκέφθη βεβηχίως, ἀλλ' ἦσαν καὶ τινες, οὓς ἐπροτίμα καὶ τὴν προτίμησίν του μάλιστα τὴν ἐκφράζει μετὰ πολλῆς ζέσεως· πρὸ πάντων ἠρέσκετο εἰς τὰ Τίβουρα καὶ εἰς τὸν Τάραντα. Τοὺς δύο τούτους τόπους πολὺ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων κειμένους καὶ παλὺ δικόφρους κατὰ τὴν φύσιν, ἐξ ἑαυτοῦ ἠγάπα ὁ ποιητὴς . . .

Ἄν καὶ κατ' ἔτος ἔκαμνε τοιαύτας ἐκδρομὰς ὁ Ὁράτιος, αἵτινες τὸν ἤγον ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς Ἰταλίας, φαντάζομαι ὁμῶς ὅτι πολὺν χρόνον ἢ πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἀγάπη του ἦτο πολὺ χλιαρά. Δὲν εἶχεν ἀκόμη ἰδικὴν του ἔπικυλιν, ἔως δὲ οὐδὲ ἐνεποίει εἰς αὐτὸν πολὺν πόθον ἢ ἀπόκτησις ἐπαύλεως. Μετὰ χαρᾶς μετέβη τοῦ ἐν Ῥώμῃ βίου καὶ μόνον, ὡς εἴπομεν, ἐξήρχετο τῆς πόλεως κατὰ τοὺς μῆνας, καθ' οὓς εἶναι δυσχερὴς ἢ ἐκεῖ διατρίβῃ. Ἦλθεν ὁμῶς καὶ καιρὸς, ὅτε τὰ ταξείδια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἕως τότε ἐπεχείρει πρὸς διακτέδασιν καὶ παροδικὴν ἀναψυχὴν, εἶχον κατακινήσει ἐπιτακτικὴ οὕτως εἰπεῖν ἀνάγκη εἰς τὸν ποιητὴν, ὅτε ὁ ἐν Ῥώμῃ βίος εἶχεν ἀποβῇ τόσον ὀχληρὸς, ὥστε ἡσθάνετο καὶ αὐτός, ὅπως ὁ φίλος του Βουλλάτιος, τὴν ἀνάγκην νὰ κρυφθῇ εἰς ἔρημόν τι χωρίον, αἶνθα νὰ λησμονήτῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ νὰ λησμονηθῇ καὶ αὐτός. Τοῦτο δὲ τὸ αἰτήμα τοῦ Ὁρατίου γίνεται καταφανές εἰς τινὰ χωρία τῶν ποιημάτων του καὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις ὀπίθεν τῷ προηλθεν.

Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ κἀθῇται νὰ γογγύζῃ διὰ τὰς ἀτυχίας, αἵτινες τῷ συμβαίνουσιν, ὅπερ εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, προσπαθεῖ μάλλον νὰ

διορθώσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ εἰς τὸ μέλλον φροντί-
ζει τὰ πικρὰ καὶ τὰ γαῖοντα καὶ τὰ γαῖοντα. Οὕτω νομίζω ὅτι ἔπραξε
ὁ Ὀράτιος. Ἐν πρώτῃ δηλαδὴ ἔτη τὰ μετὰ τὴν ἐκ τῶν Φιλίππων ἐπά-
νοδόν του πρέπει νὰ ἦσαν δι' αὐτὸν μετὰ σκέψεων καὶ ἀποφάσεων παν-
τοίων. . . . τούτων δὲ τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἀποφάσεων τὸ συμπέρασμα
ἦτο νὰ μὴ ὑποπέσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ πρῶτόν του ἀτύχημα. Ἡ ἐν
Φιλίπποις καταστροφή τὸν εἶχε πολλὰ διδάξει, ἦτο δὲ πλέον ἀπηλλαγ-
μένος φιλοδοξίας. Ἀνεγνώριζεν ὅτι πολλοὶ τιμῶνται τὰ ἀξιώματα, ὅτι δὲ
ἐπιχειρῶν νὰ καταστήτῃ εὐδαιμόνων τὸς συμπολίτας του κινδυνεύει νὰ
γείνη αὐτὸς κακοδαίμων καὶ ὅτι ἄριστον εἶναι τὸ νὰ ἀπέχῃ τις τῶν πο-
λιτικῶν πραγμάτων. Ταύτην λοιπὸν τὴν ὁδὸν ἀπεφάσισεν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ
βυθίσῃ καὶ ταύτην συνεβούλευε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βυθίζωσιν. Ἐπειδὴ
δὲ πολλοὶ ἐκ τῶν φίλων του τῶν μεγάλων δὲν ἠδύναντο παντάπασι νὰ
ἀποχαιρετίσωσι τὰ πολιτικὰ καὶ διὰ παντὸς νὰ ἀπομακρυνθῶσι τοῦ πό-
ρου, συνεβούλευεν αὐτοὺς νὰ λαμβάνωσι τοῦλάχιστον ἐνίοτε ἀναψυχὴν
πρὸς τὸν Κοίντιον, πρὸς τὸν Μικρήναν, πρὸς τὸν Τορκουάτον λέγει νὰ
ἄγωσι σχολήν, νὰ διαφεύγωσι διὰ τῆς ὀπίσθεν θύρας τοὺς περιμένοντας
πελάτας των, νὰ λησμονῶσι τοὺς Κανταβρούς καὶ τοὺς Δακούς καὶ νὰ μὴ
μεριμνῶσιν αἰωνίως περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος
ἐννοεῖται ὅτι πάντοτε οὕτως ἔπραττε καὶ διὰ τοῦτο ὅχι μόνον οὐδόλως
ἐλυπεῖτο διότι δὲν μετεῖχε πλέον τῶν φροντίδων τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἀλλ'
ἀπ' ἐνκντίας ἐθεώρει ἐκυτὸν εὐτυχῆ, διότι εἶχεν ἀποδέλλει πᾶσαν περὶ
αὐτοῦ μέριμναν. Ἄλλοι κατηγοροῦν τὸν Αὐγουστον διότι εἶχε στερήσας
τοὺς Ῥωμαίους τῆς ἐλευθερίας· ὁ Ὀράτιος ὅμως ἐνόμιζεν ὅτι ὁ αὐτοκρά-
τωρ ἀπκλάξας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς τρυφῆς τῶν ἀσχολιῶν εἶχεν ἴσα ἴσα κα-
ταστήσει αὐτοὺς τῷ ὄντι ἐλευθέρους. Μίαν δὲ μόνην εἶχεν εἰς τὸ ἐξῆς
φροντίδα ὁ ποιητὴς νὰ ἀνήκῃ εἰς ἐκυτὸν, νὰ σπουδάζῃ περὶ ἐκυτὸν καὶ
νὰ παρασκευάζῃ δι' ἐκυτὸν οἶονεῖ ἐνδύτατον ἀναχώρημα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ
πλήθους, νὰ ζῇ τέλος δι' ἐκυτὸν καὶ μόνον.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ῥ.θμίζῃ ἕκαστος τὰ τοῦ βίου ὅπως αὐτὸς
θέλει καὶ ἐν τούτῳ δὲ ὅπως καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ἡ τύχη βρῶνται
ἐνίοτε πολὺ, τὰ δὲ ἐκάττοτε ἀνθρώπινα συμβάντα ἔρχονται ὅχι σπανίως
νὰ διαταράξωσι πᾶσαν ἐκ τῶν προτέρων εἰλημμένην ἀπόφασιν. Ἡ φιλική
π. χ. τοῦ Μικρήνα, ἥτις ἀνκντιρρήτως εἶχε καταστήσει εὐτυχῆ τὸν Ὀρά-
τιον, τῷ παρέσχεεν οὐδὲν ἥττον οὐκ ὀλίγας δυσχερείας. Διότι ἕνεκα τῆς
φιλίας ἐκείνης ἠναγκάσθη νὰ σχετισθῇ πρὸς πολλοὺς τῶν μεγιστάνων,
οὓς δὲν ἠγάπα καὶ δὲν ἐξετίμα πολύ· ἠναγκάζετο νὰ τὰ ἔχῃ καλὰ με-
τὸν Δέλλιον, τὸν ὁποῖον διὰ τὴν θυμωσίαν εὐκόλιν, δι' ἧς μετεπήδα
ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κόμματος εἰς τὸ ἄλλο, ὠνόμαζον *desultorem bellorum civi-*
lium, μετὸν Λικίνιον Μουρήναν, κουφότατον ἄνθρωπον, ὅστις ἐπὶ τέλους

συνώμνυε κατὰ τοῦ Αὐγούστου, μέ τὸν Μουνάτιον Πλάγκον τὸν ποτὲ κό-
λακκα τοῦ Ἀντωνίου καὶ γελωτοποιὸν τῆς Κλεοπάτρας, ὃν ἐκάλουν ἐξ
ιδιοσυγκρασίας *proditorem*, morbo proditorem. Πάντες ἐπεδείκνυνον τὴν πρὸς
τὸν ποιητὴν φιλικὴν δῆθεν σχέσιν των, τῷ ἐζήτουν νὰ τοῖς ἐπιστείλῃ
ποιηματίον τι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποῖα ἔκαρνον μεγάλην τιμὴν εἰς τοὺς λαμ-
βάνοντας, ἐπόθουν νὰ ἴδωσι τὸ ὄνομα των εἰς τὰ ἔργα του, ἅτινα ἔμελ-
λον βεβχιότατα νὰ ᾔηται ἀθάνατα· ταῦτα πάντα δὲν εὐχαρίστουν τὸν
Ὁράτιον, ὅστις ἐδυσχέραινε νὰ φαίνεται οἷονεὶ κοινός τις ἐγκωμιαστῆς
τῶν περὶ τὸν αὐτοκράτορα. Ὅθεν δόχαις ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐνδώτῃ, τὸ
ἔκαμνε πάντοτε μετὰ τινος δυσταρεσκειᾶς. Ἀπαξ μόνον γράφει πρὸς τὸν
Ἀγρίππην ἵνα τῷ εἴπῃ ὅτι δὲν θὰ ψάλλῃ αὐτὸς τὸ ἐγκώμιόν του, διότι
μόνος πρὸς τοῦτο ἀρμόδιος εἶναι ὁ ἐπικὸς ποιητὴς Βάριος. Ἀλλ' οὔτε καὶ
τὸν Αὐγούστον δὲν θέλει νὰ ἐγκωμιάσῃ, φοβούμενος, λέγει, μήπως ᾔθε-
λεν ὑποτιμηθῇ ἡ δόξα τοῦ ἥρωος του ἕνεκα τῆς ποιητικῆς του μετριότη-
τος. Ἀλλ' ὁ Αὐγούστος μὴ πειθόμενος εἰς ταῦτα, ἐπέμενε. Ἄ ἤξευρε,
τῷ λέγει, ὅτι δι' ὀργῆς σὲ ἔχω διότι δὲν ἀναφέρεις καὶ ἐμὲ εἰς ἐκείνας
σου τὰς ἐπιστολάς. Ἡ φοβεῖσθαι μήπως παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις δυσφη-
μισθῇς ἂν φανῇ ὅτι ὑπῆρξας φίλος μου; Εἰς τόσον κολακευτικούς λόγους
δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιστῇ ὁ Ὁράτιος καὶ ἐνδίδων κατὰ μικρὸν εἰς
τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἀπαίτησιν, κατήντησε χωρὶς νὰ τὸ θέλει νὰ γείνη
ὁ ἐπίσημος τῆς δυναστείας τοῦ Αὐγούστου ποιητής.

Δύσκολον ἦτο νὰ μὴ θεωρηθῇ ὁ Ὁράτιος ὡς ἀνὴρ σημαίνων ἐν τῇ τότε
κοινωνίᾳ, ἀφ' οὗ πρὸς τόσους μεγιστάνας εἶχε σχέσεις, ἦτο δὲ οἰκεῖος τοῦ
Μαικήνα καὶ φίλος τοῦ Αὐγούστου. Νεὶ μὲν οὐδὲν ἦσκει ἐπίσημον ὑποūr-
γημα καὶ δὲν εἶχεν ἄλλο τιμητικὸν σημεῖον παρὰ μόνον τοῦ ἱππέως τὸν
δακτύλιον, ὃν κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους εἶχεν ἀποκτήσει, ἀλλὰ δὲν
ἦτο ἀνάγκη νὰ εἴναι τὴν περιπόρφυρον περιβεβλημένος διὰ νὰ ἔχῃ καὶ τινα
δύναμιν ἐν τῷ κράτει. Ὁ Μαικήνας, ὅστις ὡσαύτως οὐδὲν εἶχεν ὑποūr-
γημα, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος, πῶς νὰ μὴ ὑποληφθῇ
καὶ ὁ Ὁράτιος ὡς ὁ ἐμπιστος τρόπον τινὰ τοῦ Μαικήνα; . . . Μάτην ὁ
ποιητὴς διεμαρτύρετο ὁμνύων ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀπορρήτων λέγει πρὸς
αὐτὸν ὁ Μαικήνας καὶ ὅτι αἱ συνομιλίαι των ἦσαν ὅλως τυχαῖαι καὶ ἀδιά-
φοροι, οὐδεὶς τὸν ἐπίστευε. Τούτου ἕνεκα δὲν εἶχε πλέον τὸ ἐλεύθερον νὰ
περιδικάζῃ, ὅπως ἄλλοτε, ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως, νὰ
ἀκούῃ τοὺς ἀγύρτας καὶ τοὺς μάντεις, νὰ ἐρωτᾷ τοὺς ἐμπόρους περὶ τῆς
τιμῆς τῶν πωλουμένων προχημάτων, διότι πάντες τὸν κατασκόπευον, τὸν
ἠκολούθουν, καθ' ἑκάστην δὲ στιγμὴν προσήρχοντο πρὸς αὐτὸν δυσχε-
ραίνοντα οἱ ἀπαιτηταὶ ἢ καὶ οἱ περίεργοι. Οἱ θέλοντες νὰ μάθωσι τὰ νέα
περὶ τῆς καταστάσεως τῶν στρατευμάτων, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ γνωρίσωσι
τὰ πολιτικὰ τοῦ Αὐγούστου σχέδια πρὸς αὐτὸν ἀπεταίνοντο καὶ ὅταν κύ-

αὐτὸς ἀπεκρίνετο ὅτι δὲν ᾔξευρε τίποτε, τὸν συνέχαιρον διὰ τὴν εἰς πολι-
τικὸν ἀληθῶς ἄνδρα ἰδιόζουσαν ἐχερυσίαν τοῦ ἢ ἐθαύμαζον τὴν διπλω-
ματικὴν του σιγὴν. Ἀλλοτε μὲν ἀπῆντα πολυπράγμονά τινα εἰς τὴν Ἰε-
ράν Ὀδόν, ὅστις εἶχε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν συστήσῃ ὁ ποιητὴς εἰς τὸν
Μαικήναν, ἄλλοτε δὲ ἠνωχλεῖτο ὑπὸ τῶν ὑποβαλλόντων εἰς αὐτὸν ἀνα-
φορὰς ἢ τῶν ζητούντων τὴν συνδρομὴν ἢ τὴν προστασίαν του. Οἱ φθονε-
ροὶ τὸν κατήγόρουσαν ὡς φίλαυτον θέλοντα νὰ ἔχῃ αὐτὸς μόνος τὰ ἐκ τῆς
εὐνοίας τῶν ἰσχυρῶν ὠφελήματα, οἱ ἐχθροὶ του τῷ ὑπενθύμιζον τὸ ταπει-
νὸν τοῦ γένους του καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐχρεσκείας ἐπανελάμβανον παν-
ταχοῦ ὅτι ἦτο υἱὸς δούλου. Ἡ κατηγορία αὕτη βεβαίως οὐδόλως τὸν ἐλύ-
πει, διότι αὐτὸς μάλιστα ἐθεώρει τιμὴν του ὅτι κατήγετο ἐκ μικρῶν,
ἀλλ' ὅπωςδὴποτε πᾶσαι αὗται αἱ ἐνοχλήσεις δὲν τῷ ἦσαν εὐχάριστοι.
Εἶχε χάσει τὴν ἐλευθερίαν του, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ζῇ ὅπως ᾔθελε
πρὸς τί τότε εἶχεν ἀπομακρύνει ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων πραγμάτων;
Διὰ νὰ ἔχῃ τὰ ἐνοχλήματα χωρὶς νὰ ἔχῃ τὰς ὠφελείας καὶ τὰς τιμὰς; . .
Ἦρχετε λοιπὸν νὰ τῷ φαίνεται ἀνυπόφορος ἢ ἐν Ῥώμῃ διατριβὴ καὶ ἐζή-
τει βεβαίως καθ' ἑαυτὸν νὰ εὕρῃ τρόπον νὰ διακρύβῃ τὰς ὀχληρίας καὶ νὰ
ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἡσυχίαν καὶ ἐλευθερίαν.

Τότε προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν ὁ Μαικήνας τὴν ἐν τῇ Σαβίνῃ ἐπκυλιν,
ἀληθὲς δηλαδὴ καὶ ἀσφαλὲς ἄστυλον, ὅπου ἠδύνατο νὰ ζήσῃ δι' ἑαυτόν.
Εἰς καλλιτέραν στιγμὴν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνῃ τὸ δῶρον, οὐδέποτε δὲ
δῶρον ἐγένετο μετὰ μείζονος χαρᾶς δεκτόν. . .

Γ'.

Μαθόντες πῶς ὁ Ὁράτιος ἐγένετο κύριος τῆς ἐπαύλεώς του, καιρὸς εἶ-
ναι τῶρα νὰ γνωρίσωμεν τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο καὶ νὰ ἴδωμεν ἂν ἡ το-
ποθεσίᾳ ἐκείνη εἶναι τῷ ὄντι ἀξία τῶν ὅσων περὶ αὐτῆς λέγει ὁ ποιητὴς
καὶ τίνων ἕνεκα ἰδιοτήτων εὐχαριστεῖτο τόπον ἐκεῖ διατρίβων.

Ἐκειτο, ὡς εἵπομεν, παρὰ τὰ Τίβουρα. Ἡ ὁδὸς δι' ἧς ἐπορεύοντο πρὸς
τὴν ἐπκυλιν εἶναι ἡ παλαιὰ via Valeria, μία τῶν σημαντικωτάτων τῆς
Ἰταλίας, ἄγουσα εἰς τὴν χώραν τῶν Μάρτων ἠκολούθει ἡ ὁδὸς ἐκείνη
τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Ἀνίωνος καὶ διήρχετο διὰ τόπων εὐφόρων περι-
κυκλουμένων ὑπὸ ὕψηλων βουνῶν, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων ὑψοῦνται
μικραὶ κῶμαι, ὅμοιαι πρὸς φωλεὰς ἀετῶν, φαινόμεναι μακρόθεν ὅλως
ἀπροσπέλαστοι. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διακρίνεις παλαιῶν μνημείων ἐρείπια, ἐντα-
χοῦ δὲ πατεῖ ὁ περιηγητὴς αὐτὰ τὰ λείψανα τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας
ἐδοῦ, δι' ἧς τόσοι διηλθόν λαοὶ χωρὶς νὰ δυνήθωσιν ὀλοσχερῶς νὰ τὴν ἐξα-
φανίσωσιν. Μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας φθάνεις εἰς τὸ Βικωδάρον, ὅπερ
ὡς ἀνωτέρω ἐδείξαμεν, εἶναι ἡ ἀρχαία Βαρία, ἡ σημαντικωτάτη τῆς χώ-

ρας πόλεις. Ἐκεῖ πρέπει τις νὰ περπατῇ τῆς λεωφόρου καὶ νὰ βεβαιώσῃ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἄλλην ὁδὸν ἀκολουθοῦσαν τὰς ὄχθας τῆς Λιτσέντζας, πέραν τῆς ὁποίας, ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ Βικωδάου, διακρίνεται ἡ Βαρδέλα, κώμη μεγάλη ἔχουσα φρούριον εὐπρεπὲς τὴν ὄψιν, περὶ ἧς λέγει ὁ Ὀράτιος ὅτι ἦτο *rugosus frigore pagus*. Ὁ Carmartin de Chaury ἀναφέρει ὅτι τῷ ὄντι τοῦς ἐκεῖ ἀγροὺς κατέχει ἐνίοτε πυκνὴ ὁμίχλη, κατὰβάνουσα ἀπὸ τῶν ὑπερκαίμενων ὁρέων καὶ ὅτι μάλιστα ἐν ᾧ ἐκάθητό ποτε ἐκεῖ ζωγραφίζων ἠθάνθη ὥς νὰ κατελάμβανεν αὐτὸν κίρνης ἐκ τῶν νώτων κρύος δριμύ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει ὑποψία ὅτι ὁ περιηγητὴς ἐκεῖνος προσωποληπτεῖ καὶ προσπαθεῖ μέχρι καραίας νὰ ἀποδεικνύῃ ἀληθῆ πᾶσιν ῥῆτιν τοῦ προσφιλοῦς ποιητοῦ, ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ χαρίζηται καὶ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ τὸ κρύος, ὅπερ ὤφειεν ἠθάνθη, νὰ ἔχῃ προέλθῃ ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ του ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ Ὀρατίου. Ἐγὼ διήλθον ἐκεῖθεν κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον, περὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἠθάνθη πολλὴν ζέσθη. Ἀφ' οὗ ὑπερβῆς τὴν Βαρδέλαν βλέπεις ἐπ' ἀριστερὰν, ἐν ἀγκῶνι τῆς ὁδοῦ, τὸ Ῥοκκαγιόβινε, κώμην γραφικωτέτην, ἰδρυμένην δὲ ἐπὶ βράχου εἰς ὅς ῥ' ἄλγοντος, ὅστις θὰ νομίτῃς ὅτι ἔχει ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ ὅλου ὅγκου τῶν ἐκεῖ ὁρέων, διὰ νὰ φθάσῃς δὲ ἐκεῖ ἔχεις τρυφερὴν ὁδὸν νὰ διανύτῃς. Ἐν ᾧ κατεπονύμην ἐν τῇ δυσχερεῖ ἐκείνῃ ἀναβάσει ἀνεμνήσθην τοῦ Ὀρατίου λέγοντος *ubi me in montes et in arcem ex urbe removi* καὶ θαυμασίως τότε μάλιστα κατενόητα πᾶσιν τὴν δύναντα καὶ τὴν σηματικὴν τῆς ῥήσεως τοῦ ποιητοῦ.

Ἐνταῦθα ὑπάρχει σημεῖον, ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ὁδηγίαν μας. Ἐν τῷ τέλει δηλαδὴ τῆς δεκάτης ἐπιστολῆς τοῦ πρώτου βιβλίου, ἣν ὁ Ὀράτιος ἐπιγράφει τῷ Ἀριστίῳ Φούτκῳ, λέγει τὰδε· *«Ταῦτα σοὶ γράφω παρὰ τὸν ἐτοιμόρροπον ναὸν τῆς Βακούνης (post fanum pulre Vacunae)»*. Ἡ *Vacuna* ἦτο θεὰ τις τῶν Σαβίνων, ἡ αὐτή, κατὰ Βάρρων, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον Βικτωρίαν ἦτοι Νίκην. Εὐρέθη λοιπὸν παρὰ τὴν κώμην ἐπιγραφὴ σπουδαία, ἥτις μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Βεσπασιανὸς ἀνίδρυσεν ἰδίῳις ἀναλώμασι τὸν τῆς Βικτωρίας ναὸν τὸν ὑπὸ τῆς πηλασιότητος καταρρέοντα *Aedem Victoriae vetustate dilapsam sua impensa restituit*. Προφανῶς ὁ ναός, ὃν ὁ Βεσπασιανὸς ἀνίδρυσεν εἶναι ἐκεῖνος, ὃν ὡς ἐτοιμόρροπον ἀναφέρει ὁ ποιητής, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν θεᾶν τὸ σύνθημα παρὰ τοῖς Ῥωμαῖοις ὄνομα τῆς Βικτωρίας ἀντὶ τοῦ ἄλλου τοῦ παλαιοῦ, ὅπερ εἰς οὐδέν τι πλέον θὰ ἦτο καταληπτόν. Ἡ ῥηθεῖσα ἐπιγραφὴ εἶναι τώρα ἐντοιχισμένη εἰς τὸ παλαιὸν φρούριον, ἡ δὲ παρκατεμένη πλκτεῖα ὠνόματθῃ ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων *Piazza Vacuna*, οὕτω δὲ δὲν ἔχει ὅλως λησμονηθῇ ὁ Ὀράτιος ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου πρὸ δεκαοκτῶ αἰώνων διέτριβεν.

Ἄν θέλῃ τις ἀκριβῶς νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν τῶν χωρίων τῆς Σαβίνης

πρέπει νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ Ῥοκκαγιόβινε. Μακρόθεν δηλαδὴ τὰ χωρία ἐκεῖνα εἶναι ἀληθῶς γραφικώτατα καὶ τέρπει τίς διακρίνων ἀπὸ τῆς κοιλάδος αὐτὰ κορυφοῦντα ὑψηλὸν τι ὄρος καὶ ἐκτεινόμενα εἰς κύκλον περὶ τὴν ἐκκλησίαν ἢ περὶ τὸ φρούριον, ἀλλ' ὅταν τις εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰ ἢ σκηνογραφία ὁλοτελῶς μεταβάλλεται, ἀντὶ οἰκιῶν βλέπει ἐρείπια καὶ ἀντὶ ὁδῶν ῥυπαρὰς ἀτραπούς, τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος κατακκλύπτει κοπρία. Ἄνὰ πᾶν βῆμα ἀπικνύει ὁ περιηγητὴς χοίρου· ἐλευθέρως περιδιαβάζοντες διότι οἱ χοῖροι εἶναι ἀπόλυτοι κύριοι πάσης τῆς Σαβίνης καὶ τότεν ἔχουσι συνάσθῃσιν τῆς ἀξίας των, ὥστε πρὸς οὐδενὸς χάριν παραμερίζουσι. Πᾶσα ἡ ὁδὸς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ οἰκία εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν χοίρων, φαίνεται δὲ ὅτι οὕτω θὰ συνέβαινε καὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαίους χρόνους, διότι καὶ τότε ἡ χοιροτροφία ἀπετέλει τὴν κυρίαν πηγὴν τοῦ πλουτισμοῦ τῆς χώρας. γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι περὶ τῶν ζώων ἐκείνων μετὰ πολλῆς πάντοτε εὐλαβείας κέρνει λόγον ὁ Βέρρων. Βλέπω ἐνώπιόν μου χοῖρον, ἐν μικρᾷ τινι πλατείᾳ, κυλινδούμενον μετὰ θαυμαστῆς ἡδονῆς ἐν βορβόρῳ ὑπομέλανος τενάγους καὶ ἀμέσως ἀναλαμβάνω εἰς τὴν μνήμην τὴν γνωστὴν ἐκείνην φράσιν τοῦ μεγάλου γεωπόνου· «Κυλινδοῦνται ἐν τῷ πηλῷ, οὕτω δ' ἐκεῖνοι δίδουσι εἰς τὸ σῶμα ἀνάπυλιν, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ὅταν λούωνται.» Ἄλλως δὲ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ πανταχοῦ ἀνευρίττεις τὸν ἀρχαῖον βίον. Αἱ γυναῖκες, τὰς ὁποίας ἀπικνύμεν εἶναι πᾶσι σχεδὸν ὠραῖαι, ἀλλὰ Ῥωμαλέας καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀνδρικῆς ὠρχιότητος, εὐχερῶς δὲ διαβλέπομεν ἐν αὐταῖς παῖς ἡλιοκαεῖς ἐκείνας παλαιὰς Σαβινίδας, αἵτινες ἦσαν συνειθισμέναι καὶ εἰς τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων, ἀκόμη δὲ καὶ τῶρα βοηθοῦσι τοὺς ἄνδρας των ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς χρείαις. Εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος διέκρινα γυναῖκας ἀναμῖξ μετ' ἀνδρῶν ἐργαζομένους ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς γινομένοις πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμου καὶ κομιζούσας, ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες, ὀγκώδεις λίθους ἐπὶ τῆς κερκλῆς. Καθ' ἣν ὥραν διερχόμεθα διὰ τοῦ χωρίου οὐδεὶς σχεδὸν ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀνὴρ, ἀλλὰ περικυκλούμεθα ὑπὸ στίφους εὐρώστων παιδίων, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐμκρτύρουν πολλὴν εὐφυΐαν καὶ ζωηρότητα. Τὰ παιδία ἐκεῖνα εἶναι μὲν περίεργα καὶ ὀχληρά, ἀλλὰ τοῦλάχιστον δὲν τείνουσιν αἰωνίως τὴν χεῖρα ὅπως τὰ τῶν Τιβούρων, ὅπου πάντες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, εἶναι ἐπαῖται. Φαίνεται ὅτι ἐν τοῖς ἀποκέντραις τούτοις τόποις τὸ παλαιὸν αἷμα διετηρήθη ἀμιγές, διότι βλέπει τις καὶ τῶρα ὀφθαλμοφανῶς τὰ λείψανα Ῥωμαλέας καὶ ὑπερηφάνου φυλῆς, ἣτις ὅχι ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ φθάσῃ ἡ Ῥώμη εἰς ἣν ἔφθασε περιωπὴν.

Ἄν τὸ Ῥοκκαγιόβινε κεῖται ὅπως εἶναι πιθανόν, ὅπου τὸ πάλαι ἔκειτο τὸ Fanum Vaccinae, ἐκεῖθεν βεβαίως θὰ ἦτο ἢ εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Ὀρχτίου εἵτοδος. Ὅθεν ἐξακολουθοῦμεν τὴν ἀνάδοσιν, κλίνοντες πρὸς τὰ δεξιὰ, διὰ λιθώδους ὁδοῦ σκιαζομένης κατὰ διαστήματα ὑπὸ δρυῶν καὶ καρυῶν. Ἐνώπιόν μας ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους ἐκτείνονται ἀγροὶ καλλιεργη-

μένοι καὶ τινες ἀγροικίαι, καθ' ὅλον δὲ τὸν ὀρίζοντα οὐδ' ἐν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐρείπιον παλαιᾶς οἰκίας καὶ ἀποροῦμεν τὸ κατ' ἀρχὰς περὶ τοῦ μέρους, πρὸς δὲ πρέπει νὰ περευθῶμεν. Ἀλλ' ἀναμνησθέντες ὅτι ὁ Ὁράτιος λέγει ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τὸν οἶκόν του πηγὴ ἀέναος, σπανιώτατον πρᾶγμα εἰς τὰ μετημβρινὰ κλίματα, ἥτις ἦτο τόσο σημαντικὴ, ὥστε ἔδιδε τὸ ὄνομά της καὶ εἰς τὸ ποτάμιον, εἰς δὲ ἐξέβαλλεν.¹ Ἐσκέφθημεν λοιπὸν ὅτι καὶ ἂν παντάπασιν ἐξηφκνίσθη ὁ οἶκος, ἡ πηγὴ τοῦλάχιστον θὰ ὑπάρχῃ καὶ ὅταν ἀνεύρωμεν τὴν πηγὴν, εὐκολον θὰ εἴναι νὰ προσδιορίσωμεν τὰ λοιπὰ σημεῖα. Ὅθεν εἰσερχόμεθα εἰς μικρὰν ὁδόν, ἥτις διέρχεται πλησίον παλαιᾶς καὶ ἐτοιμαρρόπου ἐκκλησίης, τῆς *Madonna delle case* καὶ ὀλίγον κατωτέρω φθάνομεν τῷ ὄντι εἰς τὴν πηγὴν, ἣν ἀνεζητοῦμεν καὶ ἣν οἱ ἐγγύριοι ὀνομάζουσι *Fonte dell' Oratini*. Δὲν ἠξεύρω ἂν ὅλως κατὰ τύχην ἡ πηγὴ ἔχει τώρα ὄνομα τοσοῦτον παρεμφερές πρὸς τὸ τοῦ Ὁρατίου, ἠξεύρω ὅμως ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, ἣν ἀναφέρει ὁ ποιητής. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀξιωτέρα λόγου εἰς τὰ περίχωρα· τὸ ὕδωρ αὐτῆς καταβαίνει ἀπὸ τοῦ κοιλώματος ἑνὸς βράχου, τὴν σκιᾶζει δὲ παλαιὰ σπηλιὰ.² Ὁ Ὁράτιος πλὴν ἄλλων ἐπαινῶν λέγει ὅτι τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἦτο ὠφέλιμον κατὰ τῆς κεφαλαλγίας καὶ τῶν κοιλικῶν παθημάτων, ἐγὼ βεβχιῶ μόνον ὅτι τὰ νάματα αὐτῆς εἶναι ἀληθῶς ψυχρὰ καὶ διχυγῆ, ὅτι πέριξ εἶναι τερπνοτάτη ἡ τοποθεσία καὶ ἀρμοδιωτάτη εἰς ῥεμβασμὸν καὶ δέχομαι ὅτι δίκαιον εἶχεν ὁ ποιητής νὰ θεωρῇ ὡς εὐτυχιστάτης τῆς ἡμέρας στιγμᾶς ἐκείνης, καθ' ἣς ἤρχετο ἐκεῖ νὰ ἀναπαυθῇ: *prope rivum somnus in herba*.

Ἀφ' οὗ ἀνευρέθη ἡ πηγὴ, εὐκολον ἦτο νὰ μαντεύσωμεν καὶ ποῦ ἔκειτο ἡ οἰκία. Ὁ Ὁράτιος λέγει ὅτι ἡ πηγὴ ἦτο πλησίον τῆς οἰκίας, ἅρκ' ἐκεῖ που πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ. Ὁ *Carmartin de Chaury* ἔθετε τὴν οἰκίαν κατωτέρω τῆς πηγῆς, πρὸς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος, ἐκεῖ ὅπου καὶ τώρα εἶναι ὁρατὰ λείψανά τινα παλαιῶν τοίχων. Ἀλλὰ τὰ λείψανα ἐκεῖνα φαίνεται ὅτι εἶναι μεταγενέστερα τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου· ἄλλως δὲ αὐτὸς ὁ Ὁράτιος μᾶς λέγει ὅτι κατῴκει εἰς ὕψωμα καὶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς οἰκίας του ὡς εἰ ἐπρόκειτο περὶ φρουρίου. Δίκαιον λοιπὸν ἔχει ὁ κ. Π.

1 Ὁ κ. Πέτρος Rosa παρατηρεῖ ὅτι καὶ τώρα ἡ Λιτσέντζα δὲν λαμβάνει τοῦτο τὸ ὄνομα παρὰ ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου δέχεται εἰς ἑαυτὴν τὸ ὕδωρ τῆς μικρᾶς πηγῆς. Πρὸ τούτου ὀνομάζεται ἀπλῶς *il Rivo*. Ἰδ. καὶ τὴν ἀξιόλογον προσημεσίαν, ἣν ὁ *Noël Des Vergers* προέταξε τῆς παρὰ τῷ Διδότῳ κομφοτάτης μικρᾶς ἐκδόσεως τοῦ Ὁρατίου.

2 Οὕτω περιγράφει ὁ Ὁράτιος τὴν πλησίον τῆς πατρίδος του Βανουσία (ἐν Ἀπουλίᾳ) πηγὴν Βανδουσίαν (ιδ. τὴν ιγ' ᾠδὴν τοῦ γ' βιβλ.). Ἀλλ' εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ ποιητής ἔδωκεν εἰς τὴν παρὰ τὴν ἑστυλίαν τοῦ πηγῆν τὸ ὄνομα ἐκείνης, ἣν κάλλιστα κατὰ τὴν νοότητά του ἐγίνωσκεν, ὅταν δὲν εἶχεν ἀκόμη καταλίπῃ τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του. Ἡ ὑπάρχουσα ὁμοιότης τῆς παρὰ τῷ Ὁρατίῳ περιγραφῆς πρὸς τὴν πραγματικὴν τοποθεσίαν τῆς πηγῆς *dell' Oratini* καθιστᾷ μάλιστα πιθανωτάτην τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Τὴν παρὰ τὴν ἑστυλίαν τοῦ πηγῆν περιγράφει ὁ Ὁράτιος εἰς τὴν ις' Ἐπιστολὴν τοῦ α' βιβλίου.

Ῥόζας τοποθετῶν αὐτὴν ὑψηλότερα. Ὑποθέτει δηλαδὴ ὅτι θὰ ἔκειτο ὀλίγον ἄνωτέρω τῆς Madonna delle case· ἐκεῖ δ' ἀκριβῶς διακρίνεται τεχνητόν τι ἐπίχωμα, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευέ ποτε ὡς κρηπὶς οἰκοδομηματος. Ὁ χώρος ἐκεῖνος εἶναι μὲν ἀπὸ μικροῦ χρόνου καλλιεργημένος, ἀλλὰ τὸ ἄροτρον ἔχει πολλάκις ἀποκαλύψει κομμάτια πλίνθων ἢ συντετριμμένα κεραμίδια ἐκ παλαιᾶς οἰκοδομῆς προερχόμενα. Ἐκεῖ λοιπὸν ἦτο ἡ οἰκία τοῦ Ὁρατίου; Οὕτω νομίζει ὁ κ. Ῥόζας καὶ ἡ γνώμη του εἶναι ἐξόχως πιθανή· ὅπωςδὴποτε ἐκεῖ που πλησίον θὰ ἦτο ἂν ὅχι ἐκεῖ ἀκριβῶς.

Ἀπὸ τοῦ ὑψώματος ἐκείνου, ὡς παρατηρήσωμεν τὰ πέριξ. Πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν ἔχομεν κοιλάδα στενὴν καὶ μακράν, εἰς τῆς ὁποίας τὸ βῆθος ῥέει ἡ Λιτσέντζα, τῇ δὲ τῆς κοιλάδος ὑπέρκεινται ὄρη, ἅπερ πανταχόθεν νομίζεις ὅτι συνάπτονται πρὸς ἀλλήλα. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὁ ῥηθεὶς χεῖμαρρος κάμνει τόσον ἀποτόμως καμπήν, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διακρίνης τὰ στενά· ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰσχωρεῖ δεξιὰ, ὁ βράχος, ἐφ' οὗ εἶναι ἰδρυμένον τὸ Ροκκαγιόβινε φαίνεται ὡς νὰ εἶχε κυλίσῃ εἰς τὴν κοιλάδα ἐπίτηδες διὰ νὰ τῇ κλείσῃ τὴν εἴσοδον, ὥστε οὐδαμοῦ βλέπει τις πόθεν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξέλθῃ. Ἀνεγνώρισα τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν, ἣν περιγράφει ὁ ποιητής·

Continui montes, nisi dissociantur opaca
Valle.

Ἀφ' οὗ ἔρριψα λοιπὸν ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ὠραίου ἐκείνου συνόλου τῶν ὄρεων, ἐσκέφθην περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἰδίως ἐνδιαφέροντός ἡμᾶς. Ἐξ ὅλης τῆς ἐκτάσεως ταύτης τῶν γαιῶν, εἰς ἣν φθάνουσιν οἱ ὀφθαλμοί μου, ὁποῖον τάχα μέρος, εἶπον, ἀνῆκεν εἰς τὸν Ὁράτιον; Ὁ ποιητής οὐδέποτε σαφῶς μᾶς εἶπε τὰ ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ ὅρια τῆς ιδιοκτησίης του. Ἐνίοτε τῇ δίδει πολὺ μικρὰς διαστάσεις, ἐπαύλιον (villulam) λέγων τὴν ἔπαυλιν του καὶ ἀγρίδιον (agellum) τὸν ἀγρὸν καὶ προσθέτων ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιστάτης του μετὰ περιφρονήσεως ὠμίλει περὶ τοῦ κτήματος. Ἀλλ' εἶναι συνετὸς ὁ Ὁράτιος καὶ φαίνεται ὅτι γίνεται ἐκουσίως μικρὸς ἵνα ἀφοπλίσῃ τὸν φθόνον, διότι ἔχω πεποιθῆσθαι ἐγὼ ὅτι τὸ ἐν Σαβίνῃ κτῆμά του πρέπει νὰ ἦτο ἱκανῶς εὐμέγεθες. «Μέ ἔκαμε πλούσιον», ἔλεγε ποτε τῷ Μακρήνῃ, πλούσιον ὅχι βεβαίως ὡς οἱ μεγαστᾶνες ἐκεῖνοι καὶ οἱ ἱππεῖς, οἵτινες εἶχον κτήσεις ἀληθῶς ἀπεράντους, ἀλλὰ βεβαίως ὅμως πολὺ πλεον ἢ ὅσον αὐτὸς ποτε ἠύχθη ἢ καὶ ὠνειρεύθη νὰ γείνη. Ὅσον καὶ ἂν εἰναί τις ἐκ φύσεως μέτριος, εἶναι σπάνιον νὰ μὴ φθάσῃ πως εἰς ὑπερβολὴν ὅταν ὠνειρεύηται τὴν ἀπόκτησιν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει· μᾶς λέγει δὲ ὁ Ὁράτιος ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῶν ὀνείρων τῆς νεότητός του ὑπερέβη τὰ ὅσα ἠύχετο·

Auctius atque

Di melius fecerē.

Ὅπως δὴ ποτε ἔχομέν τινα διδόμενα, δι' ὧν λαμβάνομεν ὁπωσοῦν ἀκριβῆς ἔννοιαν τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος τοῦ Ὀρατίου. Ὁ ποιητὴς δὲν εἶχε κρατήσῃ τὸ ὅλον τῶν γαιῶν διὰ λογικισμὸν του, θὰ ἦτο πολὺ ὀχληρὰ δι' αὐτὸν τόσον μεγάλου κτήματος ἢ ἀπ' εὐθείας καλλιέργεια. Ὅθεν ἐμίσθωνεν ἐν μέρος εἰς πέντε ἐνοικιαστάς, ἀνθρώπους ἐλευθέρους, οἵτινες εἶχον ἕκαστος τὴν οἰκίαν του, ἐπορεύοντο δὲ εἰς τὴν Βαρίαν δι' ἐνάτης ἡμέρας ἕνεκα τῆς τελουμένης ἀγορᾶς, εἴτε διὰ τὰ ἔδια αὐτῶν συμφέροντα εἴτε διὰ τὰ τῆς μικρᾶς κοινότητος. Πέντε δὲ ἐνοικιασταὶ προϋποθέτουσι βεβαίως κτήμα ἱκανῆς ἐκτάσεως, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ μέρος, ὅπερ εἶχε κρατήσῃ δι' ἐκυτὸν ὁ ἰδιοκτήτης δὲν ἦτο καὶ αὐτὸ ἀνάξιον λόγου, ἀφ' οὗ ὁκτὼ δοῦλοι τῷ ἐχρειάζοντο διὰ τὴν καλλιέργειάν του. Καὶ λοιπὸν φαντάζομαι ὅτι μέγα μέρος τῶν γαιῶν, αἵτινες μὲ περικυκλώνουσιν, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους μέχρι τῆς Λιτσέντζας, πρέπει νὰ ἦσαν τοῦ ποιητοῦ. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη ἐκτασις περιελάμβανε διαφόρους ζώνας οὕτως εἰπεῖν, αἵτινες ἦσαν ἀρμόδιαι ἄλλη δι' ἄλλην καλλιέργειαν, παρείχον τῷ ἰδιοκτήτῃ ποικιλίαν θερμοκρασίης καὶ κατ' ἀκολουθίαν διαφόρους τέρψεις καὶ διασκεδάσεις. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κτήματος, πρὸς τὰ μέσα τῆς κλιτύος, ἔκειτο ἡ οἰκία μετὰ τῶν περὶ αὐτήν. Περὶ τῆς οἰκίας οὐδὲν ἄλλα ἠξεύρομεν παρὰ μόνον ὅτι ἦτο ἀπλῆ, ὅτι οὔτε χρυσὸν οὔτε ἐλέφαντα οὔτε μάρμαρα τοῦ Ἰμμητοῦ ἢ τῆς Ἀφρικῆς ἔβλεπέ τις ἐν αὐτῇ· ἡ πολυτέλεια δὲν εἶχε τὸν τόπον τῆς εἰς τὰ βάθη τῆς Σαβίνης. Παρὰ δὲ τὴν οἰκίαν ἦτο κήπος, ὅστις βεβαίως θὰ περιελάμβανε πρασιάς κανονικῶς τετμημένους καὶ εὐθυτάτους δένδρστοιχίας κατὰ τὴν τότε συνήθειαν. Καὶ ναὶ μὲν ψέγει πού ὁ Ὀράτιος τὴν ἀκάθεκτον τάσιν, ἣν εἶχον οἱ σύγχρονοι εἰς τὸ νὰ ἀντικαθιστῶσι τὰς πτελέας, πρὸς τὰς ὁποίας συζευγνύονται αἱ ἀμπελοὶ διὰ τῆς ἀξέυκτου πλατάνου καὶ εἰς τὸ νὰ πληρῶσι τοὺς κήπους των δι' ἔων ἢ διὰ μύρτων, δὲν πιστεύομεν ὅμως νὰ μὴ ἔθυσ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς τέρψεως καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁμοίᾳζε πρὸς τὸν κήπον τοῦ Κάτωνος ὁ ἰδικὸς του. Ἀλλως δὲ πλέον ἢ ἀπαξ συνέβη εἰς τὸν ἡμέτερον ποιητὴν νὰ μὴ ἐρχομένη ἀκριβῶς εἰς ἑαυτὸν ὅσα περὶ τῶν ἄλλων παραγγέλλει καὶ νὰ εἴναι ἐν τοῖς ποιήμασιν ἀκριβέστερος ἢ ἐν τῷ βίῳ. Κατωτέρω τῆς οἰκίας καὶ τοῦ κήπου ἦσαν εὐφοροὶ αἱ γαῖαι. Ἐκεῖ ἐφύοντο ἐκεῖνα τὰ σπικρὰ, τὰ ὁποῖα, ὡς λέγει ὁ ποιητὴς, οὐδέποτε διέψευδον τὰς προσδοκίας του, ἐκεῖθεν ἴσως εἶχε καὶ τὸν οἶνον ἐκεῖνον, ὃν παρέθετεν εἰς τὴν τράπεζάν του ἐντὸς εὐτελῶν ἀμφορέων¹ καὶ ὃν οὐδα-

¹ Ζήτημα εἶναι ἂν τὸ κτήμα τοῦ Ὀρατίου παρήγεν οἶνον, ὃ ὅτι ὑπάρχει περὶ τοῦτου ἀντιλογία παρὰ τῷ ποιητῇ. Ἐν τῇ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ villium ἐπιστολῇ λέγει ὅτι τὸ μικρὸν τοῦ κτήματος θὰ παρήγε μᾶλλον λιθανωτὸν καὶ πέπερι παρὰ σταφυλὰς, ἄλλοθ' ὅμως προσκαλεῖ τὸν Μαικήναν εἰς γεῦμα καὶ τῷ προαναγγέλλει ὅτι δὲν δύναται νὰ τῷ προσφέρῃ παρὰ εὐτελῆ οἶνον τῆς Σαβίνης, ὃν αὐτὸς εἶχεν ἐν ἑλληνικοῖς κεραμίνοις ἀγγείοις πωματίσει, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐν τῷ κτήματι τοῦ παρήγατο ὁ οἶνος. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ νῦν ὑπάρχουσι

μῶς ἐγκωμιάζει γράφων πρὸς τὸν Μαικήναν. Ἀκόμη κατωτέρω πρὸς τὰς ἔχθρας τῆς Αἰτσεύτης, καὶ γὰρ ἀπέβηκινον ὑγρότεροι καὶ τὰ λιβάδια ἀντικαθίστων τοὺς ἀγρούς. Συνέβηκε δὲ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὥπως καὶ τώρα νὰ ἐξέρχεται ἐνίοτε ἕνεκα τῶν πολλῶν βροχῶν ὀρμητικὸς ὁ χεῖμαρρος τῆς κοίτης τοῦ καὶ νὰ ἐκχέηται εἰς τοὺς παρκακκεμένους ἀγρούς καὶ ἤρχιζε τότε ὁ ἐπιστάτης νὰ καταναθεματίζει προβλέπων μετὰ λύπης ὅτι θὰ ἐχρειάζετο νὰ κατασκευάσῃ ἀποχώσεις ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐμβολὴν τῶν ὑδάτων. Καὶ πρὸς μὲν τὰ κάτω τῆς κοιλάδος ἦτο τερπνὸν καὶ χάριεν τὸ τοπεῖον, ἀνωτέρω ὁμῶς τῆς οἰκίας καθίστατο ἀγριώτερον τὴν ὄψιν, ὑπῆρχον δὲ καὶ θάμνοι ἐκεῖ «ἀφθονὰ παράγοντες προῦνα καὶ ἐρυθρίζοντα κρήνα», προσέτι δὲ καὶ δρύς καὶ πρῖνοι σκιάζουσιν τοῦ ὄρου, τὰς κλιτύας. Εἰς τὰ ὄνειρα τῆς νεότητός του, περὶ ᾧ ἔλεγον ἀνωτέρω, ἄλλο δὲν ἦγετο παρὰ τῶν θεῶν ὁ ποιητῆς νὰ ἀποκτήσῃ παρ' ὀλίγα δένδρα νὰ στέφωσι τὸ ἀγρίδιόν του, ἀλλ' ὁ Μαικήνας εἶχε κάμει πολὺ πλεόν, διότι τὸ κτήμα τοῦ Ὁράτιου κατελάμβανεν οὐκ ὀλίγα ἰσόγεια, πάντως δὲ ἱκανὰ εἶναι τρέφωσι διὰ βελάνων τὸ ποίμνιον καὶ παρέχωσι σκιάν πυκνὴν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην».

Δὲν εἶχε λοιπὸν λάβει μόνον ἀγρίδιον ἀρμόζον εἰς λόγιον ἄνδρα, ὁ Ὁράτιος παρὰ τοῦ προστάτου του, σαύρας φωλεάν, ὡς λέγει ὁ Ἰουβενάκιος, ἀλλ' ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν ἰδιοκτησίαν μετὰ λιβαδίων καὶ ἀγρῶν καὶ δασῶν, ἧτις παρείχεν αὐτῷ ὅχι μόνον ἐνδιαίτημα τερπνόν, ἀλλὰ καὶ πρόσοδον ἀξιόλογον. Ἀγνωστον εἶναι πόθεν εἶχε ἀποκτήσει τὸν τόπον ἐκεῖνον ὁ Μαικήνας· ὑπέθεσάν τινες κακονόως ὅτι ἴσως ὁ ἰσχυρὸς φίλος τοῦ Αὐγούστου εἶχε κατὰσχῇ τὴν ἐπαυλιν δημευθεῖσαν ἀπὸ πολιτικοῦ τινος ἐχθροῦ καὶ ἔπειτα τὴν εἶχε δώσει εἰς τὸν ποιητήν. Τῷ ὄντι δὲ καὶ ἀληθῶς ὀλιγοδάπκνοι αὗται μεγαλοδωρίαι δὲν ἦσαν κατὰ τοὺς τότε χρόνους σπάνια καὶ ἀνήκουστοι. Λέγουσιν ὅτι ὁ Αὐγούστος εἶχε ποτε προσφέρει εἰς τὸν Βεργίλιον τὴν περιουσίαν ἐξορίστου τινὸς καὶ ὅτι ὁ ποιητῆς ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ δῶρον, οὐδεμίαν δ' ἐγὼ ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ αὐτὸ θὰ ἔπραττε καὶ ὁ Ὁράτιος, ἀλλ' εἶναι αὕτη ὑπόθεσις μόνον καὶ εἰκασία, ἐφ' ἧς οὐδὲν δύναται τις νὰ στηρίξῃ ἀληθῶς καὶ βέβαιον. Τὸ μόνον ἀκριβῶς γνωστὸν εἶναι ὅτι τὸ κτήμα, ὅτε τὸ ἔλαβεν ὁ Ὁράτιος, ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν, βάτοι καὶ ἀκανθαὶ ἐκάλυπτον πανταχοῦ τὸ ἔδαφος καὶ ἦτο καιρὸς πολὺς, ἐξ οὗ τὸ ἄροτρον δὲν εἶχε διασχίσει τὴν γῆν. Εἶχε δὲ κάμει τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν ἀνοησίαν ὁ ποιητῆς ἅμα λαβὼν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ τῆς ἐπαυλιν, νὰ σταίλῃ ἐκεῖ ἵνα διευθύνῃ τὰ ἔργα ἕνα ἐξ ἐκείνων τῶν ἀστικῶν δούλων, οἵτινες, κατὰ τὸν Κολουμέλλον, εἶναι *socors et somniculosum genus*. Ὁ ταλαίπωρος ἐκαῖνος δὲν ἤξευρε φαίνεται παρὰ τοὺς τερ-

μαλλοὶ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Αἰτσεύτης καὶ ὅτι οἱ ἐν Ἰσκαργιδίῳ πίνουσιν ἐγχώριον οἶνον, οἷς δὲν εἶναι κακός.

πνοὺς μόνον κήπους τῶν περιχώρων τῆς Ῥώμης νὰ καλλιεργῇ, ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Σαβίνην καὶ εἶδε τοὺς ἀνεξεργάστους ἐκείνους ἀγρούς, τοὺς ὁποίους τῷ εἶχον ἀναθέσει νὰ γεωργήσῃ ἐνόμισεν ὅτι εὐρέθη ἐν χώρᾳ ἀγρίων καὶ ἐκέλευσε νὰ ἀφήτῳσιν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ ὅσον τάχιστα ἐκεῖθεν. Ὁ Ὀράτιος αὐτὸς μὲ ὅλην τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχε πρὸς τὸ κτῆμά του οὐδὲν ὁλῶς ἐμεγάλυνε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· ἡ γῆ, λέγει, δὲν εἶναι ἐκεῖ τόσον εὐφορος ὅσον ἐν τῇ Σικελίᾳ ἢ τῇ Σαρδηνίᾳ, τὰ ποιμνία δὲν εὐδοκιμοῦσιν ὡς ἐν τῇ Καλαβρίᾳ, αἱ ἄμπελοι μάλιστα εἶναι πολὺ κατώτεραι τῶν τῆς Καμπανίας. Τὸ κλίμα τοῦ τόπου ἐπαινεῖ ἀνεπιφυλάκτως, διότι καὶ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος ἦτο ἐκεῖ μετρία ἢ θερμοκρασία, ὡς πρὸς τοῦτο δὲ μεγάλως ἐγκωμιάζει τὴν ἔκφυλιν του καὶ δικαίως, διότι τί μᾶλλον εὐχάριστον ὅταν ἐξέρχηται τις τῆς ἐν Ῥώμῃ καμίνου παρὰ νὰ εὐρίσκη εἰς τὸ ἴδιον κτῆμα τερπνὸν καταφύγιον, ὅπου ἡ σκιά τῶν μεγάλων δένδρων καὶ ἡ αὔρα ἢ ὁροσερὰ τῶν ὀρέων ἐπιτρέπουσι τοῦλάχιστον τὴν ἐλευθέραν ἀναπνοήν;

Παρετήρητα ὡσαύτως ὅτι καὶ τῆς περὶ τὸ κτῆμά του χώρας οὐδέποτε καθ' ὑπερβολὴν ἐπῆνεσε τὰς καλλονάς. Οὐδέποτε ἡ προκατάληψις ἤγαγε αὐτὸν μέχρι τοῦ νὰ παραβῇ αὐτὴν πρὸς περιφήμους τότε ἐν Ἰταλίᾳ τοποθεσίας, τὰς Βαίικας δηλονότι ἢ τὰς Τίβουρας ἢ τὴν Πραίνεστον. Αἱ Βαίικαι, κατὰ τὸν ποιητὴν, εἶναι ἐκ τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου.

Nullus in orbe locus Baiis praelucet amoenis.

Καὶ ἡ Πραίνεστος δὲ εἶναι τόπος θαυμάσιος, ὁπόθεν ἔχει τις θέαν ἐκ τῶν ποικιλωτάτων καὶ τερπνοτάτων, ἐξ ὧν εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῇ. Ἠγάπα δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὁ Ὀράτιος καὶ συχνάκις ἐπορεύετο ἐκεῖ. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι ἡ κοιλάς τῆς Λιτσέντζας ὑπολείπεται κατὰ πολὺ, — ἂν δὲ ὁ κατὰ πρῶτον ἐκεῖ πορευόμενος νομίσῃ ἑαυτὸν ἀπατηθέντα ὡς πρὸς τὴν ιδέαν, ἣν εἶχε συλλάβει περὶ τῆς Ὀρατίου πρὶν εἶδῃ αὐτήν, δὲν πταίει ὁ ποιητής, ὅστις οὐδαμοῦ, ὡς ἐλέγομεν ἄνωτέρω ἐπῆνεσε τὸ κτῆμά του πέρα τῆς ἀληθινῆς του ἀξίας, οὐδ' εἶπεν ὅτι εἶνε ὁ κάλλιστος τοῦ κόσμου τόπος ὡς εἶπε τοῦτο διὰ τὰς Βαίικας, ἀπλῶς μόνον μᾶς λέγει ὅτι ἦτο εὐδαίμων ἐκεῖ διατρίβων, διὰ νὰ εἶναι δὲ τις εὐδαίμων δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως ἐπάναγκες νὰ ἔχῃ πάντοτε ἐνώπιόν του ἀτελεύτητον ὀρίζοντα καὶ νὰ ζῇ ἐν αἰωνίᾳ ἐκστάσει. Ἄν δὲ ἡ κοιλάς τῆς Σαβίνης δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὰ τερπνότατα μέρη, τὰ ὁποῖα ἄνωτέρω κατελέξαμεν, εἶναι οὐδὲν ἥττον τόπος διαμονῆς ἱκανῶς εὐάρεστος, δι' ἐκείνους τοῦλάχιστον, οἵτινες δὲν εἶναι ὑπερβολικοὶ εἰς τὰς κρίσεις καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας των· ἀφίνω δὲ ὅτι πολλὰ πράγματα πρέπει νὰ ἔχωσιν ἐκεῖ μεταβληθῇ ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων. Τὰ ἄλλοτε βαθύδενδρα ὄρη εἶναι τῶρα ὀλόγυμνα καὶ ξηρά, ἵνα δὲ διὰ τῆς φαντασίας λάβω ἔννοιαν περὶ τοῦ ὁποῦ ποτε θὰ ἦσαν, φαντάζομαι ἐκεῖ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο δάτος

τῶν πρασίνων δρυῶν, τὸ ὁποῖον διέρχεται τις πορευόμενος εἰς τὸ sacro speco τοῦ Σουβιάκου· οὔτε ἡ κοιλάς ὁμοιάζει τῶρα πρὸς ὃ, τι ἦτο τὸ πάλαι· ἔχατε τὸ σκίεσμά, ὅπερ τόσον ἠγάπα ὁ Ὁράτιος καὶ ὅπερ τῷ ὑπενθύμιζε τὸ ποῦδες τοῦ Τάραντος·

Credas adductum propius frondere Tarentum.

Ἐκεῖνο δ' ὅμως, τὸ ὁποῖον δὲν μετεβλήθη καὶ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ πάλαι ἀπετέλει καὶ νῦν ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς χαριέσσης ἐκείνης θέσεως, εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα ἡσυχία καὶ σιγὴ καὶ ἡρεμία. Ἀπὸ τῆς Madonna delle case, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, δὲν ἀκούεις ἄλλο παρὰ τὴν ἐξησθενωμένην βοήν τοῦ χειμάρρου ἀναβλίνουσας ἀπὸ τοῦ βύθους τῆς κοιλάδος. Ταύτην δ' ἀκριβῶς τὴν ἡσυχίαν ἐπορεύετο νὰ ἀνεύρη ἐκεῖ ὁ Ὁράτιος. Διότι ἴτ' ἐκτακτὰ θεάματα ρίπτουσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς εἰδὸς τι ἐκστάσεως, ἣτις τὴν ἐξεγείρει καὶ τὴν ταρασσει, ἡ δὲ τοιαύτη ταραχὴ καὶ ἐξεγερσις ἐπιφέρει ἐπὶ τέλους, ἂν συχνὰ ἐπαναλαμβάνηται, κόπωσιν, τὴν ὁποίαν ἀδυνατεῖ ἡ ψυχὴ νὰ ὑπομείνῃ. Δὲν ἤθελε λοιπὸν ὁ ποιητὴς νὰ τὸν ἐλκύῃ πολὺ πρὸς ἑαυτὴν ἡ φύσις καὶ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνῆλθῃ εἰς ἑαυτόν, διὰ τοῦτο δὲ ἠρέσκετο εἰς τὸν ἡσυχὸν ἐκεῖνον ὀρίζοντα, ὅπου εὔρισκε σύννοιαν καὶ ἀνάπαυσιν. Ἄν καὶ εὔρισκετο πλησίον τῆς Ῥώμης, ὅπου ἐν ἀνάγκῃ ὁ βραχίουρός του ἡμίονος ἠδύνατο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ¹ νὰ τὸν μεταφέρει, ἐνόμιζεν ὅτι ἀπέτρεχε χίλια μίλια τῆς πόλεως, τοιαύτην δὲ ἀπομόνωσιν οὐδ' αὖτε ἠδύνατο ἀλλαχοῦ νὰ εὔρῃ. Ἐν Πρακινέστω, ὅσκις ἐπορεύετο νὰ καθίσῃ ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ τῆς Τύχης ἵνα ἐκεῖ ἀναγνώσῃ τὸν Ὅμηρον, διέκρινε μακρὰν εἰς τὸν ὀρίζοντα σκιαγραφούμενα τῆς μεγάλης πόλεως τὰ τείχη. Ἐν Βαίαις συνήντα παν-

1 Ὁ Ὁράτιος ἐν τῇ σατόρᾳ, ἐν ἣ διηγεῖται τὸ εἰς Ερεντέσιον ταξιδίον του, λέγει ὅτι οἱ ταχύποδες καὶ οἱ βιαστικοὶ ἠδύναντο νὰ διανύσωσι 43 μίλια εἰς μίαν ἡμέραν, αὐτὸς ὅμως, ἐπιθυμῶν τὴν ἡσυχίαν του, ἔλαμψε τὸν ὁδὸν εἰς δύο ἡμέρας. Τὴν δευτέραν ἡμέραν διήνυσεν 27 μίλια. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν ἑπαυλιν τῆς Σαβίνης πρέπει νὰ ἦτο ἀπὸ 30 ἕως 32 μίλια, ὅθεν τὰ ταξιδίον ἠδύνετο νὰ γείνῃ εἰς μίαν ἡμέραν. Εἶναι ὅμως πιθανόν ὅτι ὁ Ὁράτιος ὅστις δὲν ἠγάπα νὰ κουράζηται ἐκτοίμως συχνὰ εἰς τὰ Τίβουρα. Ἐνομήσθη δὲ ὅτι ὁ ποιητὴς ἵνα μὴ καταλύῃ εἰς πανδοχεῖον εἶχεν ἀγοράσει ἢ μισθώσει ἐκεῖ μικρὰν οἰκίαν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν πλουσίων Ῥωμαίων. Διατείνεται μάλιστα ὁ Σουητώνιος ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐδείκνυν οἱ ἐν Τιβούροις οἰκίαν, ἣτις δὴθεν ἀνῆλθε ποτε εἰς τὸν Ὁράτιον. Ἄλλ' ἡ ὑπαρξὶς οἰκίας τοῦ Ὁρατίου ἐν Τιβούροις ἐπὶ οὐδενὸς χωρίου τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἱερίδεται, ὅταν δὲ λέγῃ ὅτι ἐπανέρχεται εἰς τὰ Τίβουρα ἢ ὅτι τῷ ἀρέσκει ἡ ἐκεῖ διατριβή, πιθανόν εἶναι ὅτι λαμβάνει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως πρὸς δήλωσιν τῆς ὅλης περιουχίας. Ὁ κ. Camille Julian ἀπέδειξεν ἐν τοῖς Mélanges d'archéologie et d'histoire, τὰ ὁποῖα δηροσιεύει ἡ ἐν Ῥώμῃ Γαλλικὴ Σχολή, ὅτι τὰ Τίβουρα, ἂν καὶ λατινικῆς ἀρχῆς, ἦσαν ἡ πρωτεύουσα πόλις σαβινικοῦ διαμερίσματος, ἐξ ἣς ἐξηρτᾶτο ἡ περὶ τὴν Βαρίαν χώρα. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ὁράτιος λέγῃ Τίβουρα, δυνατόν εἶναι νὰ ὑποθέτωμεν ὅτι ἐννοεῖ τὴν ἑπαυλιν του τὴν ἐν τῇ Σαβίνῃ.

ταχοῦ τοῦ γνωστοῦ τῆς Ῥώμης νέου πολυτελῶς εὐθυμοῦντας· ὅπου δὴ τότε ἄλλοῦ τέλος πάντων, ἢ διέβλεπε τὴν Ῥώμην ἢ ἐνόμιζεν ὅτι εὐρίσκετο αὐτόθι. Μόνον ἀπὸ τῆς Σαβίνης ἦτο ἀποῦσα ἡ μεγάλη πόλις, διότι τίς ἐκ τῶν κομφῶν αὐτῆς νέων εἶχεν ὀρεξίν νὰ κλεισθῇ εἰς ἐρημητήριον πέραν τῶν Τιβούρων; Ἐκεῖ λοιπὸν εὐρίσκετο τῷ ὄντι μόνος ὁ ποιητής· «Ἐνταῦθα, λέγει, δὲν ἀνήκω πλέον εἰς τοὺς ὀχληρούς, ἀφῆκα τὰς φροντίδας καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς πόλεως, ζῶ καὶ βασιλεύω, vivo et regno».

Δ'.

Ἡ ἔπικυλις τῆς Σαβίνης, ἣτις τόσον κατέχει τόπον ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ὀρατίου, ἔχει ὅχι ὀλιγωτέραν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν φίλον τοῦ Ὁ Μαικήνης, ἡ ἡσυχος ἐκείνη οἰκία, μὲ τὸν κήπὸν τῆς, μὲ τὴν πλησίον αὐτῆς πηγὴν καὶ τὸ μικρὸν τῆς δάσος, εἶχε κατασταθῇ οἶονεὶ τὸ ἔνδαλμα, πρὸς ὃ ἔσχον πάντοτε ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν αἰώνων οἱ ποιηταί. Οἱ τῆς Ῥώμης προσεπάθουν ν' ἀποκτήσωσιν ὁμοίον τι καταφύγιον, καθ' ὃν τρόπον ἀπέκτησεν αὐτὸ ὁ Ὀράτιος· ἀπευθύνοντο δηλαδὴ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα πλουτίων ἀνδρῶν καὶ ἐπειρῶντο νὰ διεγείρωσι διὰ ποιημάτων τὴν φιλοτιμίαν των. Οὐδεὶς ἐδυσχέραινε τοῦτο καὶ αὐτοὶ δὲ ὁ αὐστηρὸς Ἰουβενάκιος ἐκήρυττε μεγάλη τῇ φωνῇ ὅτι τὸ μόνον μέλλον τῆς ποιήσεως εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι ἡ τοῦ ἡγεμόνος προστασία. Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει καὶ ὁ φίλος τοῦ Μαρτιάκιος, ὅστις μάλιστα διατυπώνει αὐτὴν εἰς γενικὴν θεωρίαν, τὴν ὁποίαν ἐκθέτει ἐν τοῖς ποιήμασί του μετὰ μοναδικῆς ἀφελείας. Εἷς καὶ μόνος, κατ' αὐτόν, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν δύνανται νὰ ἀνταγωνισθῇ μεγάλοι ποιηταί, ἢ εὐμένειαι τῶν ἰσχυρῶν.

Sint Maecenates: non deerunt, Flacce Marones.

Ἄν εἶχε μείνει πτωχὸς ὁ Βεργίλιος, οὐδὲν ἄλλο θὰ παρῆγε πλὴν τῶν *Βουκολικῶν*, ἀλλ' εὐτυχῶς ἔσχε προστατὴν ἐλευθέριον, ὅστις δούς εἰς αὐτόν τὰ ὑλικά μέσα τοῦ ἀνέτως ζῆν, τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἐποποιίαν καὶ δὴ ἐπαίησε τὴν *Αἰνείαδα*. Ἀλάνθαστος εἶναι ἡ μέθοδος καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀσφαλές. Ὁ πτωχὸς Μαρτιάκιος ἠύχετο νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἡ μέθοδος ἐκείνη τοῦ παράγειν ποιητὰς καὶ διὰ τοῦτο κατέτριψε τὸν βίον ἀλληλοδιαδόχως προσφερόμενος εἰς πάντας τοὺς δυνατοὺς προστατάς, ἀλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὸ πείραμα, διότι ὁ καιρὸς τῶν Μαικηνηῶν ἀνεπιστρεπτεῖ εἶχε παρέλθει.

ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ἀγανακτοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ταπει-

νωσιν τῶν γραμμάτων· ὅθεν ψέγουσι τὸν Μαρτιάλιον καὶ κατκνίῃσι νὰ προσβάλωσι καὶ αὐτὸν τὸν Ὀράτιον. Κατ' ἐπανάληψιν ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπόκρισις ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν καλουμένη ταπείνωσις ἄλλο δὲν ἦτο ἢ ἀνάγκη¹, ὑπεδείχθη δ' εἰς αὐτοὺς ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὰ γράμματα δὲν παρείχον ἄρτον εἰς τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτά. Μέχρι δηλαδή τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι καθάρην ἔννοεον περὶ τοῦ τί εἶναι τὸ ὑφ' ἡμῶν καλούμενον δικαίωμα διανοητικῆς ιδιοκτησίας, εὐθύς δὲ ὡς ἐν βιβλίον ἐδημοσιεύετο, ἐγίνετο κτήμη κοινὸν καὶ οὐδὲν ἐκώλυε τοὺς κατέχοντας αὐτὸ νὰ τὸ ἀντιγράψωσιν εἰς ὅσα ἀντίγραφα ἤθελον καὶ νὰ δίδωσιν ἔπειτα αὐτὰ εἰς πώλησιν. Ἡδύνατο μὲν ὁ βιβλιοπώλης νὰ ἀγοράσῃ παρὰ τοῦ συγγραφέως τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐκδώσῃ πρῶτος αὐτὸς τὸ βιβλίον, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεμίαν εἶχε ἐγγύησιν περὶ τῆς διηνεκοῦς ιδιοκτησίας τοῦ συγγράμματος, ἀφ' οὗ, ὡς εἴπομεν, πᾶς τις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ πολλαπλασιάσῃ καὶ νὰ τὸ διχάσῃ, ὀλίγιστα ἐπλήρωνε διὰ τὴν πρώτην ἐκδοσιν καὶ τόσα, ὅσα βεβαίως κατ' οὐδένα τρόπον ἐξήρουν εἰς τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας τοῦ συγγραφέως.² Ἄλλο λοιπὸν καταφύγιον δὲν εἶχον οἱ λόγιοι, ἂν δὲν ἤθελον νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης, ἢ νὰ ἀποτείνωνται πρὸς τινὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τρόπον τινὰ νὰ ἐπαίτῳσι.

Παρατηρήθη ὡσαύτως ὅτι ἡ εἰς ἡμᾶς τώρα φκινομένη ἐν τούτῳ ταπείνωσις, ἔκαμνεν εἰς τοὺς τότε πολὺ ὀλιγωτέραν αἰσθησιν ἔνεκα τοῦ ὑπάρχοντος τότε θεσμοῦ τῆς πελατείας, ὅστις θεσμὸς ἦτο ἀρχαιοτάτος, ἐντιμος, σύμφωνος πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ τρόπον τινὰ προστατευόμενος καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ ὑπὸ τῶν νόμων. Ὁ πελάτης οὐδ' ὅλως ἡτιμάζετο ὑπὲρ τῶν τὸν πάτρωνά του καὶ ἀμειβόμενος διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ, εἰς οὐδένα δὲ ἐφαίνετο πηράζονον πρᾶγμα τὸ νὰ μισθοδοτῇ ὁ μεγιστὰν ἢ νὰ βοηθῇ διὰ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ δυνάμεώς του ἢ νὰ τρέφῃ ἐν τῷ οἴκῳ του τόσους καὶ τόσους ἀνθρώπους, οἵτινες προσήρχοντο καθ' ἐκάστην πρωΐαν νὰ τὸν χαιρετίσωσιν, τὸν συνώδευον κατὰ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας ἐξοδὸν του, τὸν ὑπεστήριζον ζητοῦντα ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις τὰς ψήφους τῶν πολιτῶν, τὸν ἐχειροκρότουν ἀγορεύοντα ἢ ὑβρίζον τοὺς ἀντιπάλους του. Τί λοιπὸν τὸ παράδοξον ἂν μεταξὺ τούτων πελατῶν ἀμειβομένων εὑρίσκον θέσιν καὶ ποιηταὶ ὑμνοῦντες τὰ κατορθώματα τοῦ πάτρωνος ἢ ἱστορικοὶ ἐγκωμιάζοντες τοὺς προγόνους του ἢ γραμματικοὶ εἰς

¹ Βλέπε μάλιστα ὅτι περὶ τούτου λέγει ὁ Friedlaender ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἡ 0 ῶν (τόμ. Δ' τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως).

² Παρακονεῖται ὁ Μαρτιάλιος ὅτι δὲν τῷ ἦτο δυνατόν διὰ τῶν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ποιημάτων του κερδῶν νὰ ἀγοράσῃ ἀγρίδιον, ὅπου νὰ δύνηται νὰ κοιμᾶται ἡσυχος (X, 84). Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει ὅτι τὰ ποιήματά του ἐπωλοῦντο καὶ ἀνεγινώσκοντο ἐν Βρεττανίᾳ, ἀλλὰ προσθέτει ὅτι τὸ βαλάντιόν του οὐδεμίαν ἤσθάνετο ἐκ τούτου ἀφέλειαν· ὅθεν φαίνεται ὅτι οἱ ἐκεῖ βιβλιοπῶλαι δὲν τὸν ἐπλήρωνον.

αὐτὸν προσφωνοῦντες τὰ ἔργα των ; Ἡ γραμματεία αὕτη πελατεία ἦτο λοιπὸν λίαν φυσικὴ καὶ συνετέλει οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν στερέωσιν τῆς δημοτικότητος, ἥς ἀπῆλκυεν ὁ πάτριον. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ ἄκομμη ὅτι οἱ οὕτως εἰσερχόμενοι εἰς τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων συγγραφεῖς ἦσαν συνήθως ταπεινῆς τάξεως ἄνθρωποι οὐδὲν ἔχοντες κοινωνικὸν οὕτως εἶπεῖν δικαίωμα νὰ ὑψηλοφρονῶσι καὶ νὰ δεικνύωνται ἀκατάδεκτοι. Τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὡς ὁ Μαρτιάλιος, ἐπορεύοντο εἰς τὴν Ῥώμην ἐξ ἀπομεμακρυσμένης ἐπαρχίας, ὅπου ἀθλίως ἔζων, διὰ νὰ ἐπιδιώξωσι τύχην, ἄλλοι δὲ ἦσαν ἀπελεύθεροι, διότι γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐν Ῥώμῃ οἱ λόγιοι καὶ οἱ καλλιτέχναι ἐκ τῶν ἀπελευθέρων καὶ τῶν δούλων συνήθως κτελέγοντο. Οἱ ἔχοντες δούλους, ἐκ κερδοσκοπίας μάλιστα ἀγόμενοι, ἐφρόντιζον εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν νὰ δίδωσιν ἀνωτέραν ἀγωγὴν καὶ μόρφωσιν ἵνα τοὺς πωλῶσιν ἔπειτα ἀντὶ μεγαλύτερου τιμήματος· ἐγίνοντο δὲ οἱ τοιοῦτοι διακεκριμένοι πολλάκις ἄνδρες, διδάσκαλοι μὲν συνηθέστερον ἢ γραμματεῖς, ὅχι σπανίως ὅμως καὶ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἀξιόλογοι. Ὅταν δ' οὗτοι ἀνέκτων τὴν ἐλευθερίαν των, ἥτις ἀνάκτησις δὲν συνεπέφερε πάντοτε καὶ τὴν ἀπρόκτησιν περιουσίας, ἐξηκολούθουν θεραπεύοντες τοὺς παλαιούς των κυρίου· ἢ καὶ ἄλλους διαφιλεῖς πάτριονας, οἵτινες προσεφέροντο νὰ τοὺς προστατεύωσι, ταπεινὴν δ' ἔχοντες τὴν κατὰγωγὴν, οὐδόλως ἐξέπιπτον οὕτω πράττοντες, ἀπ' ἐναντίας δὲ μάλιστα ἡ πελατεία ἦτο κοινωνικὸς προβιβασμὸς δι' αὐτοὺς ἐκ τῆς δουλείας ἐξερχομένους. Οὕτω λοιπὸν οἱ λόγιοι ἐπὶ χρόνον μακρὸν ὑπῆρχαν οἱ πελάται τῶν πλουσίων χωρὶς τοῦτο νὰ φάνηται εἰς οὐδένα ὅχι μόνον ἀπρεπές, ἀλλ' οὔτε καὶ παράξενον. Ὅτε δὲ βραδύτερον ὀργανώθη ἐν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις ἡ δημοσὶα ἐκπαίδευσις, οἱ ἀπελεύθεροι ἐγένοντο δημόσιοι διδάσκαλοι, ἐπὶ τρεῖς δὲ αἰῶνας, οἱ γραμματικοί, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ῥήτορες οἱ διδάσκοντες ἐν ταῖς μεγάλας τῆς αὐτοκρατορίας σχολάς, ἦσαν συγχρόνως ἱστορικοὶ καὶ ποιηταὶ ἀφιερῶντες εἰς τὴν γραμματεὶαν τὰς ὥρας, ἃς ἄφινεν εἰς αὐτοὺς ἐλευθέρως τὸ δημόσιον αὐτῶν ὑπουργήμα. Ἡ κατὰστασις δ' αὕτη ἦτο βεβαίως πολὺ προτιμότερα καὶ διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἀλλ' εἶχεν ἄλλα κακὰ, περὶ ὧν δὲν εἶναι τώρα ἐδῶ ὁ τόπος νὰ εἴπωμεν.

Εὐκόλον εἶναι νὰ νοήσῃ τις ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ πτωχοὶ λόγιοι οἱ ἀνζητοῦντες δυσέμετον Μικιήναν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶσιν εὐδαιμονίαν μεγαλητέραν τῆς τοῦ Ὁρατίου. Ὅχι μόνον τὸν ἐξήλευον διὰ τὸ δῶρον, τὸ ὅποτον εἶχε λάβει ἐν τῇ Σαβίνῃ, ἀλλὰ καὶ ἠπόρουν μέγας βλέποντες αὐτὸν ἐν τόσῃ οἰκειότητι πρὸς τὸν προστάτην του, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι οὐδὲ κατ' ὄναρ εἶχόν ποτε ἴδει τοιαύτην τύχην. Ὅταν ἐπορεύοντο τὴν προῖαν νὰ χαιρετίσωσι τὸν προστάτην, ἐκεῖνος μόλις κατεδέχετο νὰ τοὺς ἀνγνωρίσῃ καὶ νὰ προσμειδιάσῃ πρὸς αὐτούς. Τοὺς ἄφινε νὰ συνδια-

λέγωνται πρὸς τὸν οἰκονόμον του, ὅστις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις διένε-
με πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐξ ἢ ἐπὶ τῇ σιτητερίῳ τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ πενι-
χρὸν τῶν ἐπίδομα, τὴν sportulam. Ἄν ποτε κατεδέχετο ὁ μεγιστάν νὰ
τοὺς καλέσῃ εἰς τὸ γεῦμα, ἔπραττε τοῦτο μόνον καὶ μόνον ἵνα ταπεινώσῃ
αὐτοὺς παντοιοτρόπως, διότι τοὺς ἐκάθιζεν εἰς γωνίαν ἀτιμοτάτην, ὅπου
ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν δούλων ἐτυφελίζοντο. Ἐν ᾧ δὲ ἐβλεπον νὰ διέρχων-
ται πρὸ αὐτῶν διὰ τοὺς ἐντιμοτέρους αἱ καρῖδες καὶ αἱ μύραιναι καὶ αἱ
ὄρνιθες καὶ παχέαι καὶ πιμελεῖς, μόλις καὶ μετὰ βίας προσεφέροντο πρὸς
αὐτοὺς καρκίνοι τινὲς ἢ κωδιοὶ ἀλισυθέντες παρὰ τοὺς ὀχετοὺς καὶ παχυν-
θέντες ὑπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τοῦ Τιβέρους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ-
νοι ἦσαν ταπεινοὶ μὲν ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ ἦθος μεγαλόφρονες, ἐδυσχέραι-
νον διὰ τὰς ὕβρεις τούτας, εἰς ἃς ὁμῶς κατ' ἐπανάληψιν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ
ὑποβάλλωνται. Ὅσκις δ' εὕρισκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην τούτην δὲν ἠδύ-
ναντο οἱ ταλαίπωροι νὰ μὴ ἐνθυμῶνται τὸν Ὁράτιον, ὅστις λόγιος μὲν
ὦν καὶ αὐτός, ἀλλ' ὁμῶς υἱὸς ἀπελευθέρου, ὅχι μόνον παρεκάθητο εἰς τὴν
τράπεζαν τοῦ πανισχύρου φίλου τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ καὶ τῶν ἄλλων
μεγιστάνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς τοῦ βίου σχέσεις διήγε πρὸς τὸν
Μαικήναν σχεδὸν ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Τοῦτο διηγείρε τὸν θυμασμὸν αὐ-
τῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε βχθμηδὸν εἶχε μεταξὺ τῶν λογίων διαμορφωθῇ
οἶονεῖ τις μυθικὴ παράδοσις περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ὁρατίου πρὸς τὸν Μαι-
κήναν καὶ ἐλέγετο ὅτι οὐδέποτε εἶχε τι διαταράξει τὸν ἥρεμον ἐκεῖνον
βίον, ὅτι ἠγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους ἀδιαλείπτως ὁ ὑπουργὸς τοῦ Αὐγού-
στου καὶ ὁ ποιητὴς ἀγῶνα ἐλευθεριότητος καὶ εὐγνωμοσύνης, τοῦ μὲν
ἀκταπαύστως δίδοντος, τοῦ δὲ αἰωνίως εὐγνωμονοῦντος, ἐν ᾧ περὶ αὐ-
τοὺς πᾶσα τῆς Ῥώμης ἡ κοινωνία ἐξίστατο ἐνώπιον τῆς συγκινητικῆς
ἐκείνης εἰκόνης.

Καὶ ὁμῶς ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι κατὰ πάντα ὁμοία πρὸς τὴν πα-
ράδοσιν· ἡ πραγματικότης εἶναι ἴσως ὀλιγώτερον ἀμώμητος, εἶναι ὁμῶς
διδασκτικώτερα, πάντως δὲ ἐντιμότερα διὰ τὸν Ὁράτιον. Ὅταν οἱ σύγ-
χρονοι συνέχιζον αὐτῷ διὰ τὴν τύχην, ἣν εἶχε λάβει τοῦ νὰ εἰσδύσῃ εἰς
τὴν φιλίαν τοῦ Μαικήνα, ἀπεκρίνετο ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε συμβῇ ἐκ
τύχης. Τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν θὰ ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ δώσῃ καὶ εἰς τοὺς
λογίους τοῦ ἐπομένου αἰῶνος, οἵτινες ἀπέδιδον τὴν θέσιν, ἣν ὁ Ὁράτιος
εἶχε καταλάβει ἐν τάξει κοινωνικῇ πολὺ ἀνωτέρα ἐκείνης, ἐν ᾗ εἶχε γεν-
νηθῇ, μόνον καὶ μόνον εἰς τύχην ἣν ἔσχε τοῦ νὰ βιώσῃ ἐν τῷ μέσῳ ἄν-
θρώπων εὐνοϊκῶς διακειμένων πρὸς τὰ γράμματα καὶ τιμώντων αὐτά τε
καὶ τοὺς λογίους. Διότι οἱ ταῦτα νομίζοντες ἠπατῶντο· ἡ θέσις ἐκείνη
κατελήφθη καὶ κατεκτήθη διὰ μεγάλων ἀγώνων, διετηρήθη δ' ἐν αὐτῇ
ἐντίμως ὁ ἡμέτερος ποιητὴς χάρις εἰς τὴν εὐστάθειαν τοῦ χαρακτῆρός
τοῦ, τὴν ἐχρεώσται λοιπὸν ὅχι εἰς τὴν τυφλὴν τύχην, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ

μόνον καὶ ἠδύνατο διὰ τοῦτο νὰ εἴπῃ, κατὰ τὸ περίφημον λόγιον τοῦ πηλαιοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ δημιουργὸς τῆς τύχης του. Ἦκουσα πολλάκις αὐστηροῦς ἠθικολόγους νὰ φέγωσι τὸν Ὀράτιον καὶ νὰ λέγωσι περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο εὐτελής τις καὶ δουλικὸς ἄνθρωπος, ὁ Βουέ μάλιστ' ἐκήρυξέ ποτε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξορίσωμεν ἐκ τῶν ἡμετέρων σχολείων τὸν ποιητὴν διότι ἐξ αὐτοῦ μόνον πονηρὰ μαθήματα διδύσκειται ἡ νεότης. Ἀλλὰ δὲν ἔχει ἄρα πλέον ἀνάγκην ἡ νεότης νὰ διδάχθῃ τὸ πῶς εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος εὐτυχῆσαι νὰ ἀπαλλάσσῃται ἀπὸ δυσχεροῦς θέσεως, νὰ ζῇ μετὰ τῶν ἀνωτέρων τοῦ χωρὶς νὰ ἐξευτελίῃται, νὰ καθιστῇ εὐπρόσδεκτον εἰς πάντας τὴν ἰδίαν του ἐλευθερίαν, νὰ ἐκλέγῃ τέλος, μετὰ τῆς σκευῆς τρυφύτης καὶ τῆς ἀτιμωτικῆς ὑπείξεως, τὴν πρέπουσαν ἐκείνῃ ὁδὸν τῆς ἐπιδεξίου φιλοφροσύνης, ἥς πάντες ἔχουσιν ἀνάγκην ἐν τῷ βίῳ;

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῇ τις ὅτι ἡ μετὰ τὴν Μαικήν καὶ Ὀρατίου σχέσις ἦτο ὅλως γκληνιαία καὶ ἀπηλλαγμένη τρικυμιῶν. Αἱ τρυφερώταται καὶ ἐγκαρδιώταται φιλίαι εἶναι συγχρόνως καὶ αἱ λεπτόταται, ἐν αὐταῖς δὲ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ παράγει ἐπικισθητότατα ἀποτελέσματα. Αἱ ψυχαὶ ὅταν μάλιστ' πλησιάζωσι πρὸς ἀλλήλας τότε καὶ εὐκολώτερον συγκρούονται, μόνον οἱ ἀδικήτορες δὲν λαμβάνουσιν αἰτίαν νὰ ἐρίζωσιν· ἀπαράδεκτος δ' εἶναι ὁ ψυχολογικὸς οὗτος νόμος. Ὅσον μεγάλη λοιπὸν καὶ ἂν ἦτο ἡ συμπάθεια ἡ συνθέουσα πρὸς τὸν Ὀράτιον τὸν Μαικήναν, ἀφορμαὶ ἐρίδων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔλαιπον μετὰ τῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Μαικήνας ἦτο ποιητὴς καὶ κακὸς ποιητὴς μάλιστ'· οἱ στίχοι του ἄτεχνοι, σκοτεινοὶ καὶ βεβιασμένοι ὄντες ἦσαν ἀρμοδιώτατοι νὰ φέρωσιν εἰς ὀργὴν ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν ἐγνωσμένην τοῦ Ὀρατίου καλαιπαιδείαν. Ὅταν λοιπὸν ὁ Μαικήνας ἔκλινεν εἰς τὸν Ὀράτιον τὴν τιμὴν νὰ τὸν καλῇ εἰς ἀκρόατιν τῶν ποιημάτων του, τί ἔπρεπε νὰ πράττῃ ὁ Ὀράτιος; Κίνδυνος ἦτο ἂν ἤθελεν ἐλευθέρως νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του, τρυφύτως δὲ καὶ μάλιστ' πρὸς τοὺς ἐχθρούς του, ἂν ἐφάνετο ὅτι ἐπικινεῖ τὰ ἄθλια ἐκεῖνα ποιήματα. Δὲν ἤξεύρομεν τίνι τρόπῳ ἀπέφευγε τὸν διπλοῦν ἐκείνου σκόπελον, τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ τῶν ποιημάτων ἀναφέρει τὰ στιχουργήματα τοῦ Μαικήνα, τὸν ὀνομάζει δ' ἀπλῶς doctus καὶ κάμνει μνεῖν μίαν του ἐν πεζῷ λόγῳ ἱστορίας, ἣν ἀκόμη ὁ Μαικήνας δὲν εἶχεν ἀρχίσαι καὶ ἣν οὐδέποτε πιθανῶς ἐπεράτωσεν, ὅθεν ἠδύνατο χωρὶς πολὺ νὰ ἐκτεθῇ νὰ τὴν ἐπαινῇ. Ἡ συνετὴ δ' αὕτη ἐπιφύλαξις φαίνεται ὅτι δὲν προσέκρουσεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μαικήνα, τοῦτο δ' ἀποδεικνύει ὅτι ἦτο εὐρύτης ἄνθρωπος καὶ ἀπηλλαγμένος τῆς συνήθους μικρολογίας τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος συγγραφέων, κάμνει δὲ καὶ τιμὴν εἰς ἀφοτέρους τοὺς φίλους. Ἐπειτα πλειότερος διὰ τὸν Ὀράτιον κίνδυνος ἦτο ἡ ἀνάμικτος ἐκείνῃ ἐκ μεγιστάτων καὶ λογίων συντροφία, ἥτις συ-

νήρχετο εἰς τὸν Ήκυλινον. Αἱ δὲ δύο δηλαδὴ ἐκεῖναι τάξεις δὲν εἶναι πάν-
 τοτε σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλας καὶ συχνάκις ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν ὅταν
 γείνη ἀνάγκη νὰ συμβῶσι. Παρὰ τῷ Μαικήνῳ οἱ λεγόμενοι ἄνθρωποι τοῦ
 κόσμου ἀνῆκον εἰς τὴν ὑψηλὴν τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατίαν, εἶχον ἐξέχε-
 ρον καλλισθησίαν, ἐγνώριζον καὶ εὐλαβοῦντο πάσας τὰς συνηθείας, ἦσαν
 δὲ δοῦλοι τοῦ ἐκχάστατε συρμοῦ καὶ ἐνίοτε μάλιστα ἐξ αὐτῶν προήρχετο
 ὁ συρμός. Εἰς τοὺς τριούτους λοιπὸν ἀνθρώπους φυσικὰ ἐπήρχετο νὰ ἀσπεύ-
 ζονται ὅταν ἑβλεπον πλησίον των τοὺς λογίους μὴ ὑποβιβασμένους εἰς
 τὰς καθιερωμένας συνηθείας, αἵτινες ἐπικρατοῦσιν αὐστηρότητα ἐπὶ τινὰς
 μῆνας καὶ ἀποθκίνουσιν ἔπειτα γελοιωδέσταται ἀρχαιοτροπία, ἀφ' οὗ
 πύσσωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι τοῦ συρμοῦ. Τοῦτο δὲ τὸ ἀσυγχώρητον παρά-
 πτωμα τὸ ἔπραττον οἱ ταλκίπωροι ποιηταί, ἐνίοτε μάλιστα καὶ χωρὶς νὰ
 τὸ θέλωσι. Δὲν ὑπήκουον πάντοτε εἰς τοὺς κανόνας, οὓς ὁ Μαικήνας εἶ-
 χε διαγράφει, ἐν τῷ βιβλίῳ του περὶ τῆς ἑαυτοῦ σελῆς (de cultu suo) καὶ
 ἐπορεύοντο πρὸς αὐτὸν κακῶς ἐκτενισμένοι, κακῶς ὑποδεδεμένοι, ἀνερρό-
 στως ἐνδεδυμένοι ἑρόρου τετραμμένα τὰ ἐσωτερικὰ ἱμάτια ὑπὸ καινουρ-
 γῇ χιτῶνα, οὐδαμῶς δ' ἐφρόντιζον περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀρχαίαν διατάξεως τῶν
 πτυχῶν τῆς τηβέννου. Βλέποντες αὐτοὺς εἰς τοιαύτην κατὰστασιν ἐγέ-
 λων οἱ ἄλλοι καὶ μετ' αὐτῶν βέβαια καὶ ὁ Μαικήνας. Δὲν πιστεύω οἱ γέ-
 λωτες ἐκεῖνοι νὰ ἦσαν πολλοὶ ἐπισθητοὶ εἰς τοὺς διεγείροντας αὐτούς· ὁ
 Βεργίλιος, ὅστις ἦτο φύσει ἀπρόσεκτος πρὸς τὰ τοιαῦτα, πιθανὸν εἶναι
 ὅτι οὐδὲ καὶ ἐννόει τὰ συμβαίνοντα, ὁ Ὀράτιος δὲν ἔδιδε μὲν πολλὴν ση-
 μασίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πικρουργότερος τοῦ φίλου του, ἐξεδίκεῖτο ὅταν
 τῷ ἤρχετο ἡ περίστασις. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγιστάνες ἐκεῖνοι πάλιν εἶχον τὰ
 ἰδικὰ των, αἵτινα δὲν διέφευγον τὸ πνεῦμα τὸ τόσον ὀξύ καὶ παρατηρη-
 τικὸν τοῦ Ὀρατίου. Ὁ κοινωνικὸς δηλαδὴ βίος εἶχε κατὰ τὴν τότε τό-
 σον ἀπαιτητικὸς καὶ περίεργος, ὥστε τὰ κατ' αὐτὸν ἦσαν οἷον εἰ ἀνκγε-
 γραμμένα ἐν ἰδίῳ κώδιξι καὶ νόμους, τὰ γεύματα μάλιστα εἶχον προσ-
 λάβει μεγίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα καὶ ἡ περὶ τὰς γεύματος
 ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ὑψίστον τῶν ἔργων τοῦ βίου ἐκεῖνου. Ὁ Βάρρων, ὅστις
 ἦτο πάντοτε βαρὺς καὶ σοβαρὸς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κοινὰ τῶν πραγ-
 μάτων, ἐπεχείρησε νὰ ἐκθέσῃ διδακτικῶς τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς δύναται ἐν
 γεῦμα νὰ θεωρηθῇ τέλειον. Τῷ ὄντι δὲ ἡ τοιαύτη ἐργασία εἶχεν ὑψωθῇ
 εἰς περιωπὴν πολυπλόκου ἐπιστήμης, ἥς τὰ διδάγματα οἱ περὶ τὸν Μαι-
 κήναν ἐνόουν μέχρι κεραίας νὰ εὐλαβῶνται. Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν μικρο-
 λογήματα τὰ διέσπειν ὁ Ὀράτιος ἐν δυτὶ σατύρις· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ
 ἐξ αὐτῶν μᾶς δεικνύει τὸν Ἐπικούρειον Κέτιον ἀσχολούμενον περὶ τὴν συ-
 ναγωγὴν τῶν διδαγμάτων ἐκεῖνων τῆς μηχανικῆς, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μᾶς
 περιγράφει τὸ γεῦμα τοῦ Νάσιουδινου, ὅστις ἦτο ἑξοχος γνώστης περὶ τὴν τέ-
 χνην τοῦ ἑστιᾶν. Εἶναι ἀστειόταται καὶ αἱ δύο εἰκόνες, διότι ὁ μὲν Ἐπικού-

ραιοι μάς τέρπει διὰ τῆς σοφικότητος, μεθ' ἧς ἀνακηρύττει τὰ παρ' ἀγγέλματά του, ὁ δὲ ἄλλος, ὁ beatus, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ, μάς διεγείρει τὴν ἰλαρότητα ἐνεκὰ τῆς μικρολόγου μερίμνης, ἣν λαμβάνει ἵνα διατηρήσῃ εἰς τὸν προσήκοντα βαθμὸν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἤδη ὑπόληψίν του καὶ τῶν κωμικῶν ἐμποδίων, ἅτινα ἀκαίρως ἔρχονται νὰ διαταράξωσι τὰ σχέδιά του. Εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἐκεῖνα τοῦ Ὀρατίου τὰ σκώμματα ἀπέβλεπον εἰς πρόσωπα γνωστά, εἰς φίλους τοῦ Μαικήνα, ἃν ἔχῃ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Μαικήναν ἐνίοτε. Μήπως αὐτὸς δὲν ἐνεψύχωνε τοῦ Νασιδιανοῦ τὰς ἀσυνεσίας πορευόμενος εἰς τὰ γεύματά του ἢ μήπως δὲν εἶχεν ἐφεύρει· ὁ ἴδιος, ἀπαρχάλλασκα ὡς ὁ Κάτιος, νέου εἴδους φαγητά, τὰ ὅποια, κατὰ τὸν Πλίνιον, ἐνεκὰ τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ ἐφευρέτου ἦσαν μὲν τοῦ συρμού ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἔζη, δὲν ἠδυνήθησαν ὁμῶς νὰ τῷ ἐπιζήσωσιν;

Μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, τὸ ὁμολογῶ, εἶναι ταῦτα τὰ ἀμφοισθητήματα, βραδύτερον ὅμως ἐπῆλθον καὶ μεγαλήτεροι δυσχέρειαι καὶ ἐπῆλθον ἀκριβῶς ἐκ τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ Μαικήνα, διότι τῶν μεγάλων αἰ εὐεργεσίαι εἶναι ἀλύσεις. Δὲν ἠγνόει ταῦτο ὁ Ὀράτιος καὶ τοῦτου ἐνεκὰ προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ τὰς ἰδικὰς του ἔσον τὸ δυνατόν ἐλαφροτέρας. Πρῶτον μὲν δὲν ἐδέχετο ὅ,τι τῷ προσεφέρετο. Ἐν τῇ ζήσει τῆς φιλίας του, ὁ Μαικήνας ἐπεθύμει νὰ τῷ δίδει ἐκάστοτε πλείονα, ἀλλ' ὁ ποιητῆς μόνον τὴν ἐπαυλιν τῆς Σαβίνης ἐδέχθη λέγων ὅτι ἱκανὸν δῶρον ἦτο ἐκεῖνο καὶ ἴσως καὶ πλεον τοῦ δέοντος.

Satis superque me benignitas tua
Dilavit.

Ἐδήλωνε μάλιστα καθαρὰ ὅτι καὶ ἐκεῖνο τὸ κτήμα ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ τῷ λείψῃ. «Ἄν ἡ τύχη μοὶ μείνῃ πιστή, τὴν εὐχαριστῶ· ἀλλ' εὐθὺς ἅμα κινήσῃ τὰ πτερὰ της διὰ νὰ φύγῃ ἀπ' ἐμοῦ, θὰ τῇ ἀποδώσω ὅ,τι μοὶ ἔδωκε. Θὰ περιστείλω ἐμυτὸν τῇ ἰδίᾳ ἀρετῇ καὶ θὰ προσπαθήσω νὰ ἀρκεσθῶ εἰς ἔντιμον πενίαν». Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι ὥς τις ἐκ τῶν προτέρων γνωστοποίησις πρὸς τὸν Μαικήναν ὅτι ὁ ποιητῆς δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸ κτήμα τὴν ἐλευθερίαν του, ἣν ὑπὲρ πάντων ἄλλων ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαπᾷ. Καὶ εὐρέθη μάλιστα ποτε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἴπῃ τὰ πράγματα καθαρώτερ. Εἶχεν ἀπέλθει τῆς Ρώμης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, ὑποσχόμενος νὰ μείνῃ μόνον τέσσαρας ἢ πέντε ἡμέρας εἰς τὸ κτήμα του, ἀλλὰ φθάσας ἐκεῖ, τόσον εὐχαριστήθη, ὥστε δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχασίν του. Ὅλος ὁ αὐγουττος εἶχε παρέλθει καὶ ὁ Ὀράτιος ἦτο ἀκόμη ἀπὼν. Ὁ Μαικήνας, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἄνευ αὐτοῦ, ἔκαμε τὰ παράπονά του μετὰ τινος πικρίας, ἴσως δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑπεδείκνυσεν ὅτι περιέμενε πλείοντα εὐγνωμοσύνην ἀπὸ τοῦ Ὀρατίου. Διςώθη εὐτοχῶς ἡ ἀπόκρισις τοῦ ποιητοῦ· εἶναι ἀναντιρρήτως ἐν ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ

ἔργων. Εἶναι ἀδύνατον νὰ περικαλύψῃ τις πλείοτέραν εὐστάθειαν διὰ πλείοτέρας προχότητος. Διὰ μέσου εὐαρέστων διηγήσεων καὶ τερπνῶν ἀποφθεγμάτων, ἡ ἀπόφασις τοῦ διαρκίναται ὅσον ἐνδέχεται καθαρὰ καὶ ἀμετάσβεπτος. Δὲν θὰ ἐπανέλθῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ὡς ἐξήτει ὁ Μαικήνας, δὲν θέλει νὰ ἐκτεθῇ εἰς τοὺς πυρετούς, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ τὸ φθινόπωρον, πρὸς τούτοις δὲ ἂν φανῇ ὅτι θὰ εἶναι ὀριμὸς ὁ χειμὼν, ἂν ἡ χιὼν καλύψῃ τὸ Ἀλβανὸν ὄρος, θὰ καταβῇ μᾶλλον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ θὰ κλεισθῇ εἰς τι θεσμὸν καταφύγιον ἔνθα ἐκεῖ ἐργασθῇ ἐν ἀέσει. Μόνον κατὰ τὸ ἔαρ, ἀμὲ τὴν πρώτην χειμῶνα, θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην. Θέτει λοιπὸν τὸ ὄριον ὅσον τὸ δυνατόν μακρὰν καὶ ἴσως ἐπίτηδες, ἵνα ἀναγκάσῃ μὲν τοὺς ἄλλους, διὰ τῆς ὀριστικῆς ἐκείνης δοκιμασίας, νὰ εὐλαβῶνται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ, πεισθῇ δὲ καὶ αὐτὸς ὅτι θὰ εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς ἐξησφαλισμένος. Ἵνα δὲ τὴν διατηρήσῃ ἀλώβητον εἶναι ἑτοιμος νὰ ἀποδώτῃ τὰ πάντα, *Cuncta resigno* Ὁ Μαικήνας ἐννόησε τὸ πρᾶγμα καὶ δὲν ἐπέμεινε πλέον. Ἡ διαγωγὴ καθ' ὅλου τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξε κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ ἐπιδεδίκα καὶ ἐντιμος· ἤξευρεν ὅτι ἡ ἀληθὴς φιλία προϋποθέτει ἰσότητά τινά μετὰ τὸν ἐκείνων, οὐς συνδέει, προφυλάττων λοιπὸν ἑαυτὸν ἀπὸ ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων καὶ διασώζων οὕτω καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειάν του, ὑψοῦτο τρόπον τινὰ μέχρις ἐκείνου, ὅστις τοσάυτας τῷ εἶχεν ἐπιδαψιλεύσει εὐεργεσίας. Οὕτω δὲ μετέβλεπεν ὁ Ὁράτιος τὴν φύσιν τῶν σχέσεων, αἵτινες τὸν συνέδεον πρὸς τὸν ὑπουργὸν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἀπὸ προστατευομένου τοῦ Μαικήνα ἐγένετο φίλος αὐτοῦ. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ τοῦ ἔπειτα αἰῶνος ποιηταὶ δὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα του, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἐκολάκουν μέχρι φορτικότητος τοὺς ἰσχυροὺς τῶν προστατὰς καὶ ἐταπεινοῦντο ὅσον ἠδύναντο πρὸ αὐτῶν. Τί τὸ πικράδοξον ἂν ἐκεῖνοι βλέποντες ἑαυτοὺς θεωρουμένους ὡς δεσπότας, μετεχειρίζοντο τοὺς λογίους ὡς δούλους;

Ε'

Αὐπηρὸν εἶναι ὅτι ὁ Ὁράτιος δὲν μᾶς περιέγραψε λεπτομερῶς ἐν τοῖς ποιήμασί του πῶς διήγεν ὅτε διέτριβεν ἐν τῇ ἐπαύλει του, ἐν ᾗ ἐν πάτῃ ἀκριβεῖς ἠξεύρομεν ἐξ αὐτοῦ πῶς διήρχετο τὰς ἡμέρας του ἐν Ῥώμῃ. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι εὐτυχέστατος ἦτο ἐν τῇ ἐπαύλει του. Εὐχχρίστετο ἀπολαύων τῆς ἡδονῆς τοῦ νὰ εἶναι ἰδιοκτήτης· *ασιτουμχι*, ἔλεγεν, ἐν τῇ ἰδίᾳ μου ἐστὶν *aute Larem proprium vescor*. Τὸ νὰ ἔχῃ δὲ ὁ Ῥωμαῖος ἐστὶν ἰδίαν καὶ θεοὺς ἐφεστίους, τὸ νὰ ἔχῃ σταθερὰν διαμονὴν ἐν ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ἦτο τὸ μέγιστον εὐτύχημα, τὸ ὅποῖον ἠδύνατο νὰ τῷ συμβῇ. Ταύτην λοιπὸν τὴν ἡδονὴν ἦτο πλέον ἢ τριακοντούτης ὅτε τὸ πρῶτον τὴν

ἤσθάνθη δ' Ὀράτιος. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ κτῆμα, ὅτε τὸ ἀπέκτησεν ὁ Ὀράτιος, ἦτο πολὺ ἡμελημένον καὶ κατέρρεεν ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἢ οἰκίας, ἔπρεπε λοιπὸν καὶ οἰκοδομὴν καὶ φυτεῖαν νὰ ἐπιχειρήτῃ, αἵτινες ὁμῶς ἀσχολίαι ἔχουσιν εὐτυχῶς τὴν τέρψιν των· πλείοτερον ἀγαπᾷ τις τὸν οἶκόν του ὅταν ὁ ἴδιος τὸν ἐκτίσεν ἢ τὸν ἐπεσκεύασε καὶ μᾶλλον προσκολλᾶται πρὸς τὸν ἀγρόν, ὃν ἴδιος ἔχει καλλιεργήσει. Ὅθεν μετὰ χαρᾶς πάντοτε καὶ ὅσον τὸ δυνατόν συχνότερον ἐπορεύετο εἰς τὸ κτῆμά του, πικροίς λαμβάνων πρὸς τοῦτο προφάσεις, ἄλλοτε μὲν τὸ πολὺ καῦμα, ἄλλοτε δὲ τὸ πολὺ ψυχρὸς, εἴτε διότι ἐπλησίον τὰ σκυρναλία καὶ ἐμελλεν ἡ πόλις πᾶσα νὰ γείνη ἀνάστροφος, εἴτε διότι καιρὸς ἦτο νὰ περατώσῃ ποίημά τι, ὅπερ ἀνυπομόνως περιέμενεν ὁ Μικιήνας. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν ἐν ἀνέσει νὰ ἐργασθῇ ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ὁ θόρυβος τῶν ὁδῶν, αἱ ἐνοχλήσεις τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, αἱ καθημεριναὶ ἐπισκέψεις ὁμηγύων φίλων, αἱ συχναὶ ἀκροάσεις ἐλεεινῶν στιχουργημάτων ἀφήρουν πάντα τὸν πρὸς ἐργασίαν ἀρμόδιον χρόνον; Ἐθετε λοιπὸν ἐν τῷ κῆρωτίῳ του τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Μένανδρον, παρελάμβανε τὸ ἡμίτελές του ποίημα καὶ ἀπῆρχετο εἰς τὰ Τίβουρα. Ἀλλ' ὅταν ἔφθανεν εἰς τὸ ἡσυχόν του κατάλυμα εὗρισκεν ἄλλας πάλιν ἐργασίας, αἵτινες τὸν ἀπασχολοῦν ἀπὸ τῆς μελέτης καὶ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, ὃν εἶχεν ἐρχόμενος. Ἐπρεπε δηλαδὴ νὰ συνεννοῇται πρὸς τὸν ἐπιστάτην του, νὰ ἐπιβλέπῃ τοὺς ἐργάτας, ἐνίστε καὶ νὰ ἐργάζεται ὁ ἴδιος. Ἀνέτκαπτε λοιπὸν τὴν γῆν ἢ μετετόπιζε τοὺς λίθους, ἐν ᾧ ἐγέλων οἱ γείτονες καὶ ἐθάρμυζον τὸν ζῆλόν του ἅμα καὶ τὴν ἀνεπιτηδειότητά του.

Rident vicini glebas et saxa moventem.

Τὸ ἐσπέρας εἶχε κεκλημένους εἰς τὴν τράπεζάν του τινὰς ἐκ τῶν περίγειοκτημένων, ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἀπέχοντας ἀπὸ τῆς κακολογίας καὶ οὐδεμίαν ἔχοντας τάσιν νὰ ὀμιλῶσιν αἰωνίως, ὡς οἱ κομψευόμενοι τῆς Ῥώμης, περὶ ἵπποδρομίων καὶ περὶ θεάτρου. Διελέγοντο περὶ σοβρωτέρων πραγμάτων καὶ ἡ ἀγροτική των σοφία εὐαρέστως ἐξεδηλοῦτο εἰς ἀποφθέγματα καὶ παροιμίας. Εἰς τὰ τοιαῦτα λιτὰ γεύματα εὐχαριστεῖτο πρὸ πάντων ὁ Ὀράτιος διότι ἦσαν ἀπλᾶ καὶ πάσης ἐθιμοτυπίας ἀπηλλαγμένα, οὐδόλως δ' ἐλαμβάνοντο ἐν αὐτοῖς ὑπ' ὄψιν οἱ γελοῖοι ἐκεῖνοι κανόνες, οὓς εἶχε συντάξῃ ὁ Βέρρων καὶ οὓς τόπον εὐλαβεῖτο ἡ ὑψηλὴ κοινωνία τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ οὐδεὶς ἐξελέγετο συμποσίαρχος ἵνα ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς ἄλλους πόσα ποτήρια ἔπρεπε νὰ πίωσιν, ἀλλ' ἕκαστος ἔτρωγε κατὰ τὴν ὁρεξίν ἣν εἶχε καὶ ἔπινεν ὅσον ἐδίψα καὶ ἦταν θεῖαι, λέγει, αἱ νύκτες ἐκεῖναι καὶ τὰ δεῖπνα. O noctes coenaeque Deum!

Δὲν ἔμενεν ὁμῶς πάντοτε οἴκοι, ὅση καὶ ἂν ἦτο ἡ εὐχάριστος, ἣν εὗρισκεν ἐκεῖ. Ὁ τακτικώτατος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπεν ἐνίοτε

νὰ διακόπτεται ἡ ἀκονιστικὴ καὶ μονοτονία τοῦ βίου, συμφώνως πρὸς τὸ παράγγελμα παλαίου τινος φιλοσόφου, τοῦ Ἀριστοτέλους, νομίζω, ὅστις ἐπίστευεν ὅτι ἡ ὑγεία ἀπαιτεῖ ἀπαξ τοῦ μηνὸς νὰ φέρηται τις ἐξω τῆς συνήθους τάξεως. Ἀποδαχόμενος λοιπὸν τὴν γνώμην ταύτην καὶ ὁ Ὁράτιος, ἂν καὶ συνετώτατος, ἐσκέπτετο ὅτι εἶναι ἡδὺ πρᾶγμα νὰ παρεκτρέπηται τις ἐνίοτε, ὅταν τῷ ἐδίδετο περίστασις, *dulce est desipere in loco*. Προχωρούσης βέβαια τῆς ἡλικίας, αἱ παρεκτροπαὶ αὗται ἀπέβησαν μὲν σπανιότεραι καὶ βλιγώτερον ζωηραί, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπαύσαν ὁλοτελῶς. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐπαρῆτο ὁ Ὁράτιος εἰς τὴν Πράινεστον ἢ τὰς Βαίτας ἢ τὸν Τάραντα, τοὺς τόπους δηλαδὴ, οὓς τόσον εἶχεν ἀγαπήσει καὶ τοσάκις ἐπισκεφθῇ ὅταν ἦτο νέος. Ἀπαξ μόνον ἠπίστησε πρὸς τὰς παλαιὰς τοῦ συνήθειας καὶ ἐπεχείρησε ταξίδιον εἰς τόπους, οἵτινες τῷ ἦσαν ἀγνωστοί ἕως τότε. Τῆς ἀλλαγῆς δὲ ταύτης ἡ αἰτία ἦτο ἡ ἐξῆς. Ἰατρός τις Ἕλληνας, ὁ Ἀντώνιος Μούσας, εἶχε θεραπεύσει τὸν Αὐγούστον ἀπὸ βρυσίης νόσου καὶ λίαν ἐπικινδύνου, διὰ τῶν ψυχρῶν λουτρῶν, εὐθύς δὲ ἡ ὑδροθεραπευτικὴ ἔγεινε τοῦ συρμοῦ. Ἀντὶ δὲ νὰ πορεύονται οἱ ἄνθρωποι ὅπως πρότερον εἰς τὰ θερμὰ λουτρά, ἔσπευδον τῶρα εἰς τὸ Κλούσιον καὶ εἰς τοὺς Γαδίους, εἰς τοὺς τόπους δηλαδὴ ἐκείνους, ὅπου κρύσταλλον ἀνέβλυνον ἀπὸ τῶν ὁρέων τὸ ὕδωρ. Κατὰ τὸν χειμῶνα λοιπὸν τοῦ ἔτους 730 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἐμνημήθη τοῦς ἄλλους καὶ ὁ Ὁράτιος, καὶ ἀντὶ, ὡς συνήθως, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς Βαίτας, ἀπέστρεψε τὸ ἱππικόν του πρὸς τὸ Σάλερνον καὶ τὴν Οὐελίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ γαμβρὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Αὐγούστου, ὁ Μάρκελλος, ἐνόστησε καὶ αὐτὸς καὶ ἐκλήθη φυσικῶς πρὸς θεραπείαν τοῦ ὁ Μούσας, ὅστις διέταξε καὶ πάλιν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὑδροθεραπευτικῆς μεθόδου, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ χρῆσις τοῦ ψυχροῦ ὕδατος ἡ σῶσκα τὸν Αὐγούστον οὐδὲν ἔβλεπε σωστικὴ εἰς τὸν Μάρκελλον ἀποβανόντα ἐκ τῆς νόσου ἐκείνης. Ἐκτοτε πάντες ἤρχισαν νὰ κατακλίπτωσι πάλιν τὰς ψυχρολουσίας καὶ νὰ ἐπανέρχωνται ὡς καὶ πρότερον εἰς τὰς Βαίτας. Ὅσκις ἔκαμνε τὰ τοιαῦτα ταξίδια ὁ Ὁράτιος, ἐννοεῖ καὶ νὰ μεταβάλλῃ δίκην. «Ὅταν, ἔλεγεν, εἶμι εἰς τὸν οἶκόν μου τὰ πάντα μὲ εὐχαριστοῦσιν, ὁ εὐτελής μου οἶκος τῆς Σαβίνης μοὶ φαίνεται ἐξαιρετός, τρώγω δὲ τὰ λαχανίδια τοῦ κήπου μου ἡλειμμένα μὲ χοῖρινον λίπος. Ἀλλ' εὐθύς ἄμω ἐξέλθω τοῦ οἴκου μου γίνομαι δυσκολώτερος καὶ τὰ κουκκία μὲ ἄλλην τὴν σχέσιν, τὴν ὁποῖαν ἔχουσι πρὸς τὸν Πυθαγόραν δὲν μοὶ ἀρκοῦσι πλέον». Ὅθεν πρὶν ἢ τραπῇ πρὸς τὸ Σάλερνον, ὅπου ὁμῶς δὲν ἦτο ἡ συνήθειά του νὰ πορεύηται, φροντίζει νὰ μάθῃ παρὰ τινος τῶν φίλων ὁποῖός τις εἶναι ὁ τρόπος ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῶν τροφίμων, ἂν εἶναι εὐκολον νὰ εὐρίσκει τις ἐκεῖ ἰχθῦς, λαγωούς, κάπρους ἵνα δυνήθῃ νὰ ἐπανέλθῃ ἐκεῖθεν οἶκοςδε παχὺς καὶ λιπαρὸς ὥσπερ Φαίχξ, πρὶ πάντων δὲ ἐπιθυμεῖ γὰρ μάθῃ τί πίνουσιν εἰς τὸ Σάλερνον, διότι ἔχει ἀνάγκην γενναίου οἴνου

ὕψος τὸν καταστήσῃ φιλόλογον, αὐτῷ δώσῃ δυνάμεις καὶ τὸν ἀναδείξῃ νεώτερον παρὰ τῆ ἐν Λευκανίᾳ νεκρᾷ ἐρωμένη του. Ἐφρόντιζε, βλέπετε, περὶ πάντων. Ἐν Βαίᾳς, ἐν Πρακινέστῳ καὶ ἐν Σαλέρνῳ, ὅπου ἐτύχναζον οὐ τῆς ὑψηλῆς τάξεως ἄνθρωποι, εἰς τὸν Ὀράτιον δὲν ἐπέτρεπαν τὰ μέσκα του νὰ ἔχῃ ἰδίαν ἐκχυλιν, κατέλασεν λοιπὸν εἰς τὰ συνήθη καταλυτήρια, *deversoria nota*, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν πάντοτε ἄνετα καὶ ἀναγκυρτικά. Ὁ Σενέκας, πολὺ πλουσιώτερος ὢν τοῦ Ὀρατίου, κατῴκει, ὅταν ἐπορεύετο εἰς τὰς Βαίᾳς, τὸ ἐπάνω πύτωμα ἐνὸς δημοσίου βελανείου καὶ μᾶς περιέγραψε μάλιστα λίαν χαριέντως τοὺς πικρὰς δαῖς θορύβους, οἵτινες ἐκεῖ ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν του. Ὁ Ὀράτιος λοιπὸν, ἐπειδὴ περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν ἐν τῷ βίῳ εὐμάρειαν καὶ ἡσυχίαν, δὲν θὰ παρότρυνε βεδοκίως ἐπὶ πολὺ τὴν ἐν τοῖς καταλύμασιν ἐκείνοις διαμονὴν του, εὐθύς δ' ἔκμα ἤθελε κορεσθῇ ἢ περιέργειά του πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐν τάχει ἐπικνήρχετο εἰς τὴν ἡρεμον καὶ εἰρηνικὴν του κατοικίαν τὴν ἐν ἄγροϊς, τὴν ὁποίαν θὰ εὕρισκεν ἔτι μᾶλλον θελητικὴν μετὰ τὰς ἐνοχλήσεις καὶ τοὺς κόπους, οὓς ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας εἶχε δοκιμάσει.

Ὁ πόρσεκτικὸς ἀνγκινώσκων τὰ ποιήματά του παρηγορεῖ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἄγρους ἀγάπη του ἔδινε βαθμηδὸν ἀδύκνομένη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετ' ὀλίγων ἐβδομάδων διαμονὴν ἐν αὐτοῖς, ἀρτυνίζετο ἐν τοῖς λογισμοῖς του ἡ ἀνάμνησις τῆς Ῥώμης, διότι βρύνεταί μὲν τις τὴν ἐν ταῖς μεγάλας πόλεσι διατριβήν, ὅταν εἴναι ἡνυχασμένος νὰ διαμῆνῃ ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ μετὰ μικρὴν ἀπ' αὐτῶν ἀπουσίαν ἀρχίζει καὶ πάλιν νὰ τὴν ἐπιθυμεῖ! — Ὁ δοῦλος τοῦ Ὀρατίου, τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν καταχρώμενος τὴν ἐλευθεροστομίαν τῶν σατουρναλίων, λέγει τόσας δυσκρέστους ἀληθείας εἰς τὸν κύριόν του, δὲν λητμονεῖ καὶ τοῦτό του τὸ ἐλάχιστον νὰ ψέξῃ, ὅτι οὐδέποτε εὐχαριστεῖτο εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὕρισκετο.

Romae rus optas, absentem villicus urbem
Tollis ad astra levias.

Καὶ αὐτὸς δὲ ἀνεγνώριζε τὴν ἰδίαν του ἀστάθειαν περὶ τοῦτο καὶ προθύμως ὡμολόγει ὅτι «δὲν ἠγάπα τὴν Ῥώμην εἰμὶ ὅταν εὕρισκετο εἰς τὰ Τίβουρα καὶ ὠνειρεύετο τὰ Τίβουρα εὐθύς ἅμα ἐπικνήρχετο εἰς τὴν Ῥώμην». Ἐπὶ τέλους ὁμῶς ἐθεράπευθη ἀπὸ τῆς κουφότητος τούτης, ἥτις τόσον τὸν ἠνώχλει, τοῦτο δὲ μᾶς τὸ λέγει ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ, ἣν ἀπευθύνει πρὸς τὸν ἐπιστάτην του καὶ ἐν ἣ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι δὲν εἶναι ἐπὶ ἀνάγκης νὰ ἔχῃ τις καπηλεῖον εἰς τὴν γειτονίαν του διὰ νὰ εἶναι εὐδαίμων. «Τὸ κατ' ἐμέ, τῷ λέγει, ἡξέουσις ὅτι τώρα εἶμαι συνεπής πρὸς ἑμαυτὸν καὶ ὅτι μετὰ λύπης ἀπομακρύνομαι ἐντεῦθεν δσάκις ἀπεχθεῖς ὑποθέσεις μὲ κλοῦσιν εἰς τὴν Ῥώμην». Εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι οὕτω πως διέθετε τὰ πράγματά του, ὥστε ἐπὶ πλέον νὰ διχτρίβῃ ἐν τῇ ἐπαύλει του,

ἤλπιζε δὲ ὅτι θὰ ἔρχετο ποτε ἡμέρα, καθ' ἣν θὰ τῷ ἦτο δυνατόν διαρκῶς νὰ διαμένῃ ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι ἡ ἐκεῖσε διαμονὴ θὰ καθίστανεν εἰς αὐτὸν ἐλαφρότερον τὸ ἄλθος τῆς γεροντικῆς του ἡλικίας.

Διότι δημολογούμενος εἶναι ὅπωςδὴποτε βρῶν τὸ γῆρας καὶ δὲν ἔρχεται μόνον. Πρῶτον μὲν ὅταν ἐπὶ πολὺ περπατῇ ἡ ζωὴ ἔχει τις τὴν λύπην νὰ βλέπῃ περὶποθνήσκοντας πολλοὺς ἐκ τῶν φίλων, οὓς ἔχει ἐν τῷ σιᾷ-δίῳ τοῦ βίου ἀγαπήσει καὶ ὁ Ὁράτιος ἀπώλεσε τῷ ὄντι τινάς, πρὸς οὓς ἦτο στενότατα συνδεδεμένος, ἔσχε μάλιστα τὸ ἀτύχημα δέκα ὅλα ἔτη νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὸν Βεργίλιον καὶ τὸν Τίβουλλον. Πολὺ δὲ βεβαίως θὰ ἐθρήνησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, περὶ οὗ ἔλεγεν ὅτι εἰδὲν ἐγνώρισε ψυχὴν ἀγαθωτέρην τῆς ἰδικῆς του οὔτε ἔσχε ποτὲ καλλίτερον φίλον! Ἡ μεγάλη δὲ ἐπιτυχία ἡ στέψασα τὸ μετὰ τὸν θάνατόν του δημῳγευθὲν ἔπος κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον θὰ παρηγόρησε τὸν Ὁράτιον, διότι τὸν ἄνθρωπον θανόντα ἐπόθει οὐδὲν ἥττον ἢ τὸν ποιητήν. Καὶ ὁ Μαικήνας δέ, ὃν τόσον ἠγάπα οὐκ ὀλίγας τῷ παρέσχε λύπης ἀφορμάς, διότι ὁ πανίσχυρος ἀνὴρ, οὗ πάντες ἐζήλευον τὴν τύχην ἐδυστύχησε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τέλους. Ὅσον καὶ ἂν μεριμνᾷ τις νὰ ἐξαπαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐδαιμονίαν, ἀποφεύγων τὰς δυσχερείας τῶν ὑποθέσεων, ἐπιζητῶν τὰς τέρψεις τοῦ βίου, συναθροίζων πλούτη, περικυκλούμενος ὑπὸ ἀνδρῶν εὐφυῶν, καθεστῶν εὐχαρίν περὶ ἑαυτὸν τὸν βίον διὰ παντοίων τρόπων, ἡ λύπη καὶ τὰ ἀτυχήματα, ὅ,τι καὶ ἂν πράξῃ διὰ νὰ κλείσῃ εἰς αὐτὰ τὴν εἴσοδον, εὐρίσκουσι τὸ μέσον νὰ ὑπεισδύσωσι. Τὸ δὲ λυπηρότατον εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ Μαικήνας ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ὁ αἴτιος τῆς δυστυχίας του. Διότι αὐτὸς ὁ τόσον συνετὸς καὶ τόσον προνοητικὸς, ἔσχε τὴν ἀνοησίαν νὰ νυμφευθῇ ἐν προκεχωρημένη ἡλικίᾳ γυναῖκα φιλάρεσκον καὶ ἐλαφρὴν καὶ νὰ ἐρραυθῇ μάλιστα αὐτῆς ἐμμανῶς. Ἔσχε λοιπὸν φυσικὰ ἀντερραστὰς καὶ ἄλλους καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκατάτορα, πρὸς ὃν δὲν ἐτόλμα νὰ ἀποδείξῃ τὴν ζηλοτυπίαν του. Καὶ ἔγινε λοιπὸν περίγελως τῶν Ῥωμαίων ὁ ἀνὴρ, ὅστις τόσον εἶχε γελάσει ἐν τῷ βίῳ του διὰ τὰ κωμικά, ὡς ἐνόμιζεν, ἀτυχήματα τῶν ἄλλων καὶ διήρχετο τὸ λοιπὸν τοῦ βίου πότε μὲν ἀποπέμπων πότε δὲ πάλιν ἀναλαμβάνων τὴν Τερεντίαν εἰς τρόπον, ὥστε ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ ὁ Σενέκας ὅτι ἐκατοντάκις ἐνυμφεύθη ἂν καὶ μίαν μόνην ἔσχε γυναῖκα. Εἰς τοὺς οἰκιακοὺς τούτους περισπασμοὺς προσετέθησαν καὶ τὰ σωματικὰ νοσήματα. Ἡ υἡγεία τοῦ Μαικήνα δὲν ὑπῆρξεν ποτε ἐξαιρετος, ἀλλ' αἰ λύπαι καὶ ἡ ἡλικία τὴν κατέστησαν ἔτι χείρον, ἀνκρέρει δὲ ὁ Πλίνιος ὅτι τρία ὅλα ἔτη εἶχόν ποτε παρέλθει χωρὶς νὰ δυνήθῃ νὰ κοιμηθῇ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπέμενε γενναίως τὰς συμφοράς, ἀπηλπίζοντο οἱ φίλοι του καὶ ὁ Ὁράτιος, πρὸς ὃν συχνὰ ἔκρινε λόγον περὶ τοῦ προσεχοῦς του θανάτου, τῷ ἀπεκρίνετο δι' ὠραίων στίχων· «Σὺ, Μαικήνα, νὰ ἀποθάνῃς πρῶτος! σὺ, τὸ ἔρεισμα τῆς τύχης μου καὶ τὸ κόσμημα τοῦ βίου

μου! Οὐτε οἱ θεοὶ θὰ τὸ ἐπιτρέψωσιν οὔτε ἐγὼ εἶναι δυνατόν νὰ συγκατατεθῶ. Ἄν ἡ μοῖρα ἐπισπεύδουσα ἤθελεν ἀραιέσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης μου σέ, τὸ ἥμισυ τῆς ὑπάρξεώς μου, τί θὰ ἐγίνετο τὸ ἄλλο ἥμισυ; Ἴί θὰ πράξω ἐγὼ τότε μισητὸς ὢν εἰς ἐμέ τὸν ἴδιον καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον ἐπιζῶν εἰς ἐμαυτόν»;

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν συγκινήσεων τούτων ἡσθάνετο ὁ Ὀράτιος ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγήρασκε καὶ εἶναι δεινὴ ἡ στιγμὴ ἐκείνη τοῦ βίου, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται κατὰ πρῶτον ὅτι εὐρίσκεται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸ γῆρας. Ὁ Κικέρων, πλησιάζων πρὸς αὐτό, ἠθέλησεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τὸν ἐκυτόν του καὶ ἐπειδὴ εὗρισκεν ἐν παντὶ πράγματι παρηγορίαν συγγράφων, συνέταξε τὸ de Senectute ἀξιόλογον ἐκεῖνο βιβλίον, ἐν ᾧ προσπαθεῖ νὰ περιβάλῃ διὰ τινος χάριτος τὰ ἔσχατα τοῦ βίου. Αἱ παρηγορίαι, αἳ εἶχε συντάξει δὲν τῷ ἐχρεώσθησαν, ἀμείδιον δ' εἶναι ἂν θὰ τῷ ἐφαίνοντο ἐπαρκεῖς ἐπιστάσης τῆς ὥρας. Ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω ὅτι ἡ πάντοτε νεάζουσα καὶ ζωνεῖσα ἐκείνη διάνοια μετὰ πολλοῦ κόπου ἤθελεν ὑπαχθῆ εἰς τὰς ἀναπρεύτους καταπτώσεις τοῦ γήρατος. Καὶ ὁ Ὀράτιος ὡσχύτως δὲν ἠγάπα τὸ γῆρας καὶ δύσκολον τὸ περιέγραψεν ἐν τῇ *Ποιητικῇ* του *Τέχνῃ*. Τόσον δὲ μάλλον νομίζω ὅτι θὰ τὸ ἀπηχθάνετο ὁ ποιητής, ὅσον εἶχεν ἐπέλθει πολὺ πρόωρον εἰς αὐτόν. Εἰς ἐν ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων ἐν οἷς ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ, λέγει ὅτι ταχέως ἐλευκάνθησαν αἱ τρίχες του, ὅτι, κατὰ δυστυχίαν, εἶχε πολὺ παχυνθῆ καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἦτο μικροῦ ἀναστήματος, οὐδαμῶς τῷ ἤρμοζεν ἡ εὐσαρκία. Ὁ Λύγουστος ἐν τινι ἐπιστολῇ του τὸν παροξιάλλει πρὸς τι μέτρον τῶν ῥευστῶν ἦσαν δὲ τὰ μέτρα ἐκεῖνα πολὺ μάλλον πλατέα ἢ ὑψηλά. Ἄν δὲ τυχὸν ὁ ποιητὴς ἀμβλυωπῶν πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα τὰ φανερά, ἤθελε τυχὸν νὰ ἀπατήσῃ ἑαυτὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἡλικίας, ὑπῆρχον πολλοί, οἵτινες προθύμως ἀνελάμβανον νὰ τὸν ἀπαλλάξωσι τῆς ἀπάτης καὶ ἐν πρώτοις ὁ θυρωρὸς τῆς Νεαίρας, ὅστις δὲν ἄφινε πλέον τὸν δοῦλόν του νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν. Ὁ ταλαίπωρος Ὀράτιος ὑπέμενε ἀγογγύστως τὴν ὕβριν. «Αἱ τρίχες μου, λέγει, ἤρχισαν νὰ λευκάνωνται καὶ με διδάσκουσι νὰ μὴ ἔρχωμαι εἰς ἐριδας. Δὲν θὰ εἶχον τόσην ὑπομονὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀρμητικῆς μου νεότητος, ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Πλάγκου». Ἐπειτα αὐτὴ ἡ Νεαίρα δὲν ὑπήκουεν ὁσάκις τὴν προσεκάλει καὶ ἠναγκάζετο καὶ πάλιν νὰ ὑπεῖλῃ ὁ γηράσκων ποιητής, διότι ἐνόησε ἐπὶ τέλους ὅτι εἶχε δίκαιον ἐκείνη καὶ ὅτι φυσικὸν εἶναι νὰ προτιμᾷ ὁ ἔρις τὴν νεότητα.

Abi

Quo blandae juvenum te revocant preces.

Εὐτυχῶς ὅμως δὲν ἦτο ὁ Ὀράτιος μεγαγχολικὸς ὅπως οἱ φίλοι του Βερ-

γίλιος καὶ Τίβουλλος καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τοῦτο εἶχε γνώμας ὅλως διαφορούς τῶν ἡμετέρων. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἡμεῖς ἔχομεν συνειθίσει, ἀπὸ τοῦ Λαμάρτινου κυρίως, νὰ θεωρῶμεν τὴν μελαγχολίαν ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον ποιήσεως, ἐκεῖνος ἀπ' ἐναντίας ἐπίστευεν ὅτι ἡ ποίησις ἔχει ἀκριβῶς τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ἀποτρέπη ἀπ' ἡμῶν τὴν μελαγχολίαν. Ὁ ὑπὸ τῶν Μουσῶν προστατευόμενος, ἔλεγε, ρίπτει εἰς τοὺς ἀνέμους τὰς φροντίδας καὶ τὰς λύπας. Ἡ φιλοσοφία του τὸν εἶχε διδάξει νὰ μὴ ἐπαινίσταται κατὰ τῶν ἀναποφεύκτων τοῦ βίου ἀτυχημάτων. Ὅσον λυπηρὰ καὶ ἂν εἴναι, τὰ καθιστᾷ τις ἐλαφρότερα διὰ τῆς ὑπομονῆς. Ὅθεν ὑπέμενε καρτερικῶς καὶ τὸ γῆρας, διότι οὔτε νὰ τὸ ἀποφύγῃ δύναται τις οὔτε μακρὸν χρόνον νὰ ζήσῃ χωρὶς νὰ γηράσῃ. Καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν τὸν ἐφόβιζεν ἂν καὶ δὲν ὠροῖαζε πρὸς τοὺς ἀποφεύγοντας νὰ τὸν σκέπτωνται· ἐκεῖνος ἀπ' ἐναντίας συνεβούλευσεν ὅτι συχνάκις πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀνυπακούωσιν αὐτὸν εἰς τὴν μνήμην. «Μὴ ἔχετε πεποιθήσιν εἰς τὸ μέλλον. Πιστεύετε ὅτι ἡ ἡμέρα ἡ καταγχύζουσα ὑμᾶς εἶναι ἡ ἐσχάτη τῆς ζωῆς σας. Ἡ ἐπύριον θὰ ἐπέλθῃ μᾶλλον εὐχάριστος ἢ ἐπέλθῃ ἀνέλπιστος».

Τῷ ὄντι δὲ οὐδαμοῦ ὁ Ὁράτιος φαίνεται ἡρεμώτερος καὶ δραστηριώτερος καὶ μᾶλλον ἐχυτοῦ κρατῶν ἢ ἐν τοῖς πρῶτοις τῆς ὠρίμου ἡλικίας του· οἱ σωζόμενοι τελευταῖοί του στίχοι εἶναι ἐξ ὧν ἔχει γράψῃ οἱ εὐτονώτατοι καὶ ἱλαρώτατοι.

Τότε κατ' ἐξοχὴν θὰ ᾔτο εἰς αὐτὸν εὐχάριστος ἢ μικρὰ ἐκείνη κοιλὰς τῆς Σαβίνης. Ὅταν δέ τις ἐπεσκέπτηται τοὺς ὠρχίους ἐκείνους καὶ ἡσύχους τόπους κατανοεῖ ὅτι κατὰλληλότατοι ἦσαν διὰ νὰ στεγάζωσι τὸ γῆρας τοιούτου ἀνδρός. Ἐκεῖ, ἐν τῷ μέσῳ ὀλίγων ἀρχαίων ὑψηλῶν, πιστῶν τινῶν φίλων καὶ ἐκλεκτῶν βιβλίων πόσον ὠραῖος καὶ ἄλυπος θὰ διήγετο ὁ βίος! Ἀλλὰ πρέπει νὰ παύσω· ἐπειδὴ οὐδὲν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ Ὁράτιος περὶ τῶν τελευταίων του ἔτων οὔτε ἄλλος οὐδεὶς ἔγραψέ τι περὶ τούτου, θὰ ἠναγκάζομαι νὰ εἰκοτολογῶ καὶ πρέπει ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον νὰ εἰκοτολογῇ τις περὶ τῶν ἀπορώντων εἰς τὸν Ὁράτιον, ὅστις τὴν ἀλήθειαν κατ' ἐξοχὴν ἠγάπησεν.